ADALYA 20, 2017

Pedasa Athena Kutsal Alanı Arkaik Dönem Kıbrıs Mortarları ve Bölgeler Arası Ticari İlişkilerdeki Rolü

Bekir ÖZER*

Giriş

Uzak bölgeler arası ilişkilerin yorumlanmasında seramik malzemenin dağılımı sıklıkla kullanılan verilerin başında gelmektedir. 19. yy.'ın sonları ve 20. yy.'ın başlarında, Knidos Yarımadası'nda gerçekleştirilen ve zamanla malzemesi dünya müzelerine dağılan kazılar, oldukça heyecan yaratmış ve bir süre ilgi odağı olmuştur[1]. Ortaya çıkarılan buluntular Karia'nın Dor coğrafyası içerisinde kalan bu bölümünün yerel seramik geleneği ile Ege ve doğu Akdeniz kültür dünyası arasındaki ilişkilerinin anlaşılmasını sağlayan veriler sunmuştur[2]. Buluntular arasında yer alan Kıbrıs kökenli figürinler, 1990'lı yıllar ile bölgede artan kazı ve araştırmalardan elde edilecek sonuçların ilk habercileri olarak dikkat çekerler. Kıyı Karia'nın kutsal alanlarının malzeme çeşitliği hakkında önemli verilere ulaşılan Knidos Yarımadası üzerinde yer alan Emecik Apollon Kutsal Alanı kazılarında ele geçen Kıbrıs kökenli kireçtaşı ve terrakotta figürinler, bölgenin uluslararası ilişkiler ağı içerisindeki rolünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir[3]. Emecik Apollon Kutsal Alanı, Rhodos adası (Lindos, Kameiros, Ialysos, Vroulia)[4] kutsal alanları, Samos Heraion[5] ve Miletos Zeytintepe Aphrodite[6] Kutsal Alanları'nda (Res. 1a) ele geçen Kıbrıs

* Dr. Bekir Özer, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli Muğla. E-posta: bekirozer@mu.edu.tr

Çizimler yazar ve P. Ulusoy (M.A.) tarafından yapılmış, resimler ve harita P. Ulusoy tarafından hazırlanmıştır. Yardımlarından dolayı kendisine ve bu çalışmada yer verilen buluntuları yayınlamam konusunda teşviklerinden dolayı, Pedasa kazı başkanı Prof. Dr. A. Diler'e teşekkür etmek isterim. Buluntuların kil ve astar renklerinin belirlenmesinde Munsell Soil-Charts, 2009 Year Revised, 2012 basımı kullanılmış, metin içerisinde ve katalogta Munsell'deki ingilizce renk tanımlamaları tercih edilmiştir.

1 G. E. Bean – J. Cook, "The Cnidia", BSA 47, 1952, 175-176; Berges 2002; Berges 2006, 37-50.

2 E. Gjerstad, The Swedish Cyprus Expedition. Vol. IV, Part 2, The Cypro-Geometric, Cypro-Archaic and Cypro-Classical Periods (1948) 332, fig. 52; A. Johnston – V. Wilson, "Cypriaka from Datca", BICS 25, 1978, 33-34; A. Hermary, "Petite plastique archaïque de Cnide", La revue du Louvre et des Musées de France 5 (1990) 359-369; J. Jenkins, "Cypriot Limestone Sculpture from Cnidus", bk.: G. R. Tsetskhladze – A. J. N. W. Prag – A. M. Snodgras (ed.), Periplous, Papers on Classical Art and Archaeology Presented to sir John Boardman (2000) 153-162; Berges 2002.

3 Berges – Tuna 2000; Berges 2006; Kleibl 2006; Kleibl 2009; Tuna v.d. 2009.

4 Blinkenberg 1931; Martelli 1988; Sørensen 1991; Hermary 1998; Kourou 2003; Kourou 2015.

5 Schmidt 1968; Viglaki-Sofianou – Marantidou 2009; Kyrieleis 2009.

6 Henke 2005; Henke 2009a; Henke 2009b; Senff 2009; Graeve 2013.

kökenli figürinler, güneydoğu Ege ile Kıbrıs arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına dönük güncel tartışmaların ağırlık noktasını oluşturmaktadırlar[7].

Son yıllarda kazı çalışmalarının yürütülmekte olduğu Leleg Yarımadası üzerinde yer alan Pedasa Athena Kutsal Alanı, içinde bulunduğu bölgenin komşu bölgeler, Ege kültür dünyasının geri kalanı ve kuzeydoğu Akdeniz coğrafyası ile kurulan ilişkilerin anlaşılmasını sağlayan materyal kültürünün somut örneklerini sunmaktadır[8]. Bu çalışmada yer verilen mortarlar, yakın komşu bölgelerin Kıbrıs ve Levant kökenli malzemesi ile kıyaslandığında oldukça sınırlı sayıda olduğunu gördüğümüz kireçtaşı ve terrakotta figürinler ve seramik parçaları, Pedasa'nın da uzak bölgeler arası ilişkiler ağının bir parçası olduğunu belgelemektedir.

Kutsal alanlar ile ilişkili adak eşyaları dışında, son yıllarda buluntuları ile birlikte tanıtılmış olan üç batık, kuzeydoğu Akdeniz ile güneydoğu Ege arasındaki ilişkilerin anlaşılması bakımından son derece önemli veriler sunmuştur[9]. Bu batıklardan Kekova Adası ve Gökova Kepçe Burnu batıkları, kargolarında yer alan sepet kulplu Kıbrıs amphoraları, Marmaris Çaycağız Koyu batığı ise gemi kargosunda amphoraların yanı sıra, mortarların da yer alması ile dikkat çeker. Çaycağız Koyu batığı, mortarların Arkaik Dönem'de gemi kargolarının yükleri arasında yer aldığını belgelemiştir.

Bu çalışmada tanıtılan mortarlar, Pedasa Athena Kutsal Alanı'nı güneyden sınırlandıran doğu batı doğrultulu büyük teras duvarının gerisine atılan dolgularda ele geçmiştir. Bu teras duvarı gerisinde, 2009 ve 2013 yıllarında gerçekleştirilen sondaj kazıları, duvarın MÖ 4. yy.'ın ikinci yarısında inşa edildiğini göstermiştir[10]. Çalışmaya 2009 ve 2013 sondaj kazılarından ele geçen mortarlardan, Arkaik Dönem'e tarihlenen örnekler dahil edilmiştir. Özellikle 2009 teras sondajı kazıları (Res. 2), MÖ 6. yy.'ın ortalarından önce Pedasa'nın Arkaik Dönem seramik paketini oluşturan buluntu grupları ve seramik formlarının neler olduğu konusunda önemli veriler sağlamıştır. Teras duvarının temel seviyelerine atılan bezemeli ithal seramikler arasında güney İonia orientalizan seramiği[11], Korinth seramikleri ve bölgeye özgü segmentli tabakların[12] yoğunluğu dikkat çekmektedir. Birbirini tekrar eden formlar arasında Karia kaseleri[13], İonia tipi kyliksler, band bezeli olpeler, band bezeli farklı boyutlarda tabaklar ve neredeyse tamamı Miletos tiplerinde amphoralar sayılabilir. 2009 sondaj kazılarında teras duvarı temel seviyesi ve anakaya üzerindeki dolgulardan ele geçen buluntuların tarihsel homojenliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu seramiklerin çoğunluğunun MÖ 630-550 zaman aralığına, özellikle de MÖ 7. yy.'ın sonları, MÖ 6. yy.'ın ilk 3 onluğuna ait olması, kutsal alanın kullanım sürecinde, biriktirildikleri/atıldıkları bothrostan alınarak, MÖ 4. yy. duvarının inşası sırasında dolgu malzemesi yapıldıkları şeklinde yorumlanabilir[14]. Gerek 2009 sondajı, gerekse Pedasa'da diğer kazı alanları, özellikle Arkaik Dönem'e tarihlenen konutların bulunduğu Gökçeler Mevkii kazıları, mortarların Pedasa'nın Arkaik Dönem seramikleri arasında önemli oranlarda temsil edildiğine işaret etmektedir.

---

7 Mylonas 1999; Fourrier 1999; Mylonopoulos 2008; Karageorghis – Kouka 2009; Henke 2011.

8 H. Bulut, "Pedasa'da Bulunan Bir Kemik Heykelcik", ASanat 142 (Ocak-Nisan) 2013, 125-132; Özer 2015a, Res. 4; Özer 2017.

9 Greene – Leidwanger – Özdaş 2011; Leidwanger – Özdaş – Greene 2012; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013.

10 2013 sondajı stratigrafisi için bk.: Özer 2015a, 344-346.

11 Özer 2017.

12 Özer 2015b, Res. 1; Bybassos'tan yayınlanmış bir örnek için bk.: Özer 2015c, fig. 1.

13 Özer 2015b, Res. 2; Bybassos'tan yayınlanmış bir örnek için bk.: Özer 2015c, fig. 3.

14 2009 sondajı tabakalanması için bk.: Özer 2017.

Kıbrıs Mortarları

Kutsal alan teras duvarları gerisinde gerçekleştirilen kazılardan ele geçen mortarların önemli bir kısmı, bugüne kadar yapılmış olan arkeolojik ve arkeometrik çalışmalar sonucunda Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz bölge üretimi olarak kabul edilmiş örneklerle benzer özelliklere sahiptirler[15]. Ağız ve dip profiline sahip toplam 20 örnekten dokuzu, form ve kil özellikleri ile hem bölgenin yerel seramik paketini oluşturan gruplardan, hem de Ege'nin diğer merkezlerinden Pedasa ve çevresine gelmiş ithal seramik gruplarından ayrılmaktadırlar. 1-9 no.lu örnekler (Res. 3-4) form özellikleriyle kapalı bir grup oluşturmakta, kil özellikleri ile ise iki ana gruptan oluşmaktadır. Bu örnekler düz dipli, diagonal kenarlı, konik gövdeli ve kalın ağız kenarlı form özellikleri ile tanımlanır. Ağız çapları 33-38 cm arasında değişmektedir.

Dışa çekik kalın ağızlı örneklerde, ağzın üst bölümü ve gövdeye dönüşteki köşeli profil, ağızdan gövdeye geçişte, derinliği değişen oyuk ortaktır. Ağız profili genellikle gövdeye döndüğü noktaya doğru hafif genişleyen dörtgen kesitlidir. 6 no.lu (Res. 4) örnek, alta doğru genişleyen ağız kesiti ile üçgen profilli bir görünüme yaklaşır. Ağız dış kenarı düz (Res. 3, no. 1), dış bükey (Res. 4, no. 7-8), üst bölümde oyuk (Res. 3, no. 3) ya da dalgalı (Res. 3, no. 5) profilli; köşeli dörtgen ağız ise, uzun (Res. 3, no. 3-4) ya da daha kısa (Res. 3, no. 1; Res. 4, no. 8) olabilmektedir.

1 ve 5 no.lu örneklerde (Res. 3), gövdeye geçiş daha yumuşak, 3 ve 4 no.lu örneklerde (Res. 3), gövdeye geçişteki oyuk daha belirgin, 7 ve 8 no.lu örneklerde (Res. 4) ise, ağız aşağıya doğru sarkmakta ve daha derin bir oyuk oluşmasına sebep olmaktadır.

1-5 no.lu örneklerde *soluk kırmızı* (2.5 YR 6/2) hamur ve *açık kahve* (2.5 Y 8/2-3) astar ve yoğunluğu değişen altın renkli mika ortaktır. 1 ve 2 no.lu örneklerde *açık gri* (5 Y 7/1-2) ve *soluk sarı* (5 Y 7/3) küçük, kum boyutunda parçacıklar homojen olmayan bir dağılım göstermektedir. 1 no.lu örnekte, hem iç hem de dış yüzeyde astar neredeyse tamamen aşınmıştır ve gövde alt kısmı ve taban bölümünde, pürtüklü yoğun kumlu/taşçıklı yüzey, rende hissi veren bir görünümdedir. 3-5 no.lu örneklerde, açık gri parçacıklar oldukça homojen bir dağılımla kilin dokusunun bir parçasını oluşturmakta, kum boyutundaki soluk sarı parçacıklara ise daha az rastlanmaktadır. Bu örneklerde astar iyi korunmuştur ve diğer mortarlara göre, iç ve dış yüzeyleri daha kaygandır. Az kullanılmış olmalarının yanı sıra, ağız bölümlerinin korunmuş olması, kayganlığın sebebi olarak görülebilir. Genellikle mortarların alt bölümleri ve iç taban kısımlarında, kullanım kaynaklı sebeplerden dolayı astar aşınmakta, bazı durumlarda tamamen gitmekte ve cidar incelmekte, hatta delinebilmektedir[16].

6 ve 7 no.lu örnekler *soluk kırmızı* (2.5 YR 6/2) ve *açık kırmızımsı kahve* (5 YR 6/3) hamur öz renkleri, homojen dağılmış gri ve seyrek görülen soluk sarı parçacıklar ve soluk kahverengi astarları ile, 3-5 no.lu örneklerle benzerdir. Astar ile hamur özü arasında görülen açık kırmızı ve kırmızımsı sarı kil tabakası ile diğer örneklerden ayrılırlar. Soluk sarı kili ve kendinden astarlı olması ile, 8 no.lu örnek, Kıbrıs üretimleri için yapılan açık sarı devetüyü görünümlü kaliteli kil tanımlaması ile tamamen örtüşür[17]. 9 no.lu dip parçası oldukça soluk kahverengi, kaliteli kili ve soluk kahverengi astarı ile sarı devetüyü görünümlü Kıbrıs mortarlarının benzeridir.

---

15 Blakely – Bennett 1989; Bennett – Blakely 1989; Salles 1991; Bellelli – Botto 2002; Gantès 2002; D. M. Master, "Trade and politics: Ashkelon's balancing act in the seventh century B.C.E.", BASOR 330, 2003, 47-64; A. Gorzalczany, "Petrographic analysis of the Tel Mikhal (Tel Michal) pottery", Atiqot 52, 2006, 57-65; Villing 2006; Spataro – Villing 2009; Zukerman – Ben-Shlomo 2011; Leidwanger – Özdaş – Greene 2012; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013.

16 Blakely – Bennett 1989, 55; Bennett – Blakely 1989, 201; Villing 2006, 34.

17 Stern 1982, 96-98; Blakely – Bennett 1989; Salles 1991; Bellelli – Botto 2002; Gantès 2002; Villing 2006; Villing 2009; Villing – Pemberton 2010, 367-368.

1-9 no.lu örnekler, form ve kil özellikleri ile Kıbrıs mortarlarına olan benzerlikleri nedeniyle ithal olmalıdırlar[18]. Kıbrıs, Akdeniz (Res. 1b), güneydoğu Ege yerleşimleri (Miletos, Didyma, Burgaz) ve batıklardan elde edilen kronolojik veriler, düz veya iç bükey dipli, konik gövdeli, kalın dörtgen, üçgen veya oval ağız profilli mortarların, MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda oldukça yaygın olduğunu göstermiştir[19]. Burada tanıtılan Pedasa örnekleri kalın, köşeli dönüşlere sahip dörtgen kesitli ağız profilleri yanında, yoğunlukla aynı dolgulardan ele geçmeleri nedeniyle homojen bütünlük gösterirler[20]. Özellikle Kıbrıs Salamis Nekropol kazılarında aynı mezarda farklı form özelliğine sahip örneklerin bulunması, mortarların tipolojik ve kronolojik değişimlerinin kısa zaman aralıkları içinde tanımlanmasını güçleştirmektedir[21]. Tanıtılan Pedasa örneklerinin kente geliş yeri ve zamanı bakımından belki de bir bütünlük gösterdikleri ileri sürülebilir[22]. Aynı dolgulardan ele geçen buluntuların gerek tarihsel, gerekse tipolojik birlikteliği, mortarlar için benzer zamansal önerinin yapılması konusunda yeterli veriyi sağlamakta, diğer yerleşimlerden gelen yakın örneklerin ait olduğu zaman aralığı, burada yapılan öneriyi desteklemektedir. Mortarların ele geçtikleri dolguların kontekst bilgileri ve diğer merkezlerde bulunan örneklerin sağladığı veriler doğrultusunda, Pedasa örneklerinin kullanıldıkları süreç için MÖ 7. yy.'ın sonlarından MÖ 6. yy.'ın 2. çeyreği içlerine kadar uzanan bir zaman aralığı önerilebilir. Mortarların ele geçtiği seviyelerde saptanan diğer buluntuların da aynı tarih aralığına ait olduğu görülmektedir[23].

---

18 1-8 no.lu parçalar ile ilişkili örnekler için bk.: Marsilya (Gantès 2002, fig. 2-3, 6); Giglio batığı (Gantès 2002, fig. 8; M. Cristofani, "Un naukleros greco-orientale nel Tirreno. Per un'interpretazione del relitto del Giglio", ASAtene 70-71, 1998, fig. 16); Tamaris (Gantès 2002, fig. 7); Cyrene (D'Angelo 2010, Tav. 4:C 155-156); Tocra (J. Boardman – J. Hayes, Excavations at Tocra 1963-1965, The Archaic Deposits II and Later Deposits. BSA Supplementary Vol. 10 [1973] fig. 28, 2317); Naukratis (Villing 2006, fig. 2, 5); Migdol (Oren 1984, fig. 21, 9-10); Dor (A. Gilboa, "The Typology and Chrology of the Iron Age Pottery and the Chronology of Iron Age Assemblages", bk.: Stern 1995a, fig. I.3, 9; Stern 1995b, fig. 2.2, 3); Tel Miqne-Ekron (S. Gitin, "Tel Miqne-Ekron in the 7th Century B.C.E.: The Impact of Economic Innovation and Foreign Cultural Influences on a Neo-Assyrian Vassal City-State", bk.: S. Gitin (ed.), Recent Excavations in Israel, A View to the West, Reports on Kabri, Nami, Miqne-Ekron, Dor and Ashkelon [1995] fig. 4.5, 18); Timnah/Tel Batash (Mazar – Panitz-Cohen 2001, Pl. 71, 22, 96, 6); En-Gedi (I. Yezerski, "Pottery of stratum V", bk.: E. Stern (ed.), En-Gedi Excavations I [2007] Photo 8-9, Pl. 3, 26-27); Tell Keisan, (Briend – Humbert 1980, Pl. 28, 1); Tell Qasile (A. Mazar, Excavations at Tell Qasile, Part Two. The Philistine Sanctuary: Various Finds, the Pottery, Conclusions, Appendices, Qedem 20 [1985] fig. 56, 5-6, 58, 3-4); Tell Qiri (Avissar 1987, fig. 3, 8); Tel Ashdod (D. Ben-Shlomo, "The Iron Age Sequence of Tel Ashdod: A Rejoinder to 'Ashdod Revisited' by I. Finkelstein - L. Singer-Avitz", TelAvivJA 30, 2003, fig. 5, 2); Kition (Karageorghis 1999, Pl. CLXXIV, 3725, 3726); Salamis (Karageorghis 1967, Pl. XLI, CXXV, 4; Karageorghis 1970, Pl. CXVII, CCXXV, 7, Pl. CXXXI, CCXXX, dr.5; Karageorghis 1973, Pl. CCXXXIII, 209, 211, 994); Tarsus (Hanfmann 1963, fig. 143, 1330); Kepçe Burnu batığı (Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, fig. 7); Miletos (Spataro – Villing 2009, fig. 3, M5); Assesos (Kalaitzoglou 2008, Taf. 153, 680, 682); Didyma (Schattner 2007, Abb. 51, S A8.8); Samos (Isler 1978, Beilage 3, 146, 19, 597-598); Korinth (Villing – Pemberton 2010, fig. 6, 8); Kommos (Johnston 2005, fig. 24, 182-183); Histria (Alexandrescu 1978, fig. 27, 725; Alexandrescu 2005, fig. 47, C156, Pl. 68); Berezan (Chistov – Ilyina – Shcherbakova 2015, fig. 15, 1).

19 Stern 1982, 96-98; Isler 1978, Beilage 3, 146, Taf. 50, Beilage 19, 597-598; Blakely – Bennett 1989; Bennett – Blakely 1989; Salles 1991; Lehmann 1996, Form 159-168, Taf. 25-26; Lehmann 1998, 15, 21, 23; Waldbaum-Magness 1997, 39-40; Bellelli – Botto 2002, fig. 1-2; Fantalkin 2001, fig. 29; Gantès 2002, 391-392, fig. 1-8; Villing 2006; Schattner 2007, Abb. 49-51; Kalaitzoglou 2008, Taf. 153; Spataro – Villing 2009, fig. 3-4; Villing – Pemberton 2010, fig. 6, 8-9; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, fig. 2; Tuna – Sakarya 2013.

20 Pedasa no. 1 ve 8 için bk.: Karageorghis 1970, Pl. XLV, CXCIX, 132 (Salamis). No. 3 ve 4 için bk.: Karageorghis 1978, Pl. IX, XLVI, 5 (Salamis); Karageorghis 1999, Pl. CXLIX, 3706 (Kition); Villing 2006, fig. 2 (Naukratis); L. E. Stager, "Cypriot and North Syrian Pottery", bk.: Stager – Master – Schloen 2011, fig. 7, 51 (Ashkelon); Oren 1984, fig. 21, 10 (Migdol). 5 no.lu parça için bk.: Johnston 2005, fig. 24, 182 (Kommos); 6 no.lu parça için bk.: Karageorghis 1973, Pl. CCXXXIII:211.

21 Karageorghis 1967, mezar 3, fig. 3, Pl. XLI, CXXV; Karageorghis 1970, mezar 18, Pl. LXXXV, CCXIV; Karageorghis 1973, mezar 79, Pl. XLI, XLVII, LI, CCXXXIII. Konu ile ilgili tartışma için bk.: Bellelli – Botto 2002; Villing 2006, 33, dn. 116.

22 Pedasa mortarlarının tipolojik benzerlikleri, Kıbrıs'tan farklı merkezlerden farklı zamanlarda değil, yakın zaman aralıklarında ve muhtemelen aynı merkezden Pedasa'ya gelmiş olabileceklerine işaret etmektedir.

23 Özer 2017.

Güneydoğu Ege Mortarları

10-15 no.lu örnekler (Res. 5), kil ve astar renkleri ile güneydoğu Ege coğrafyasında sıklıkla karşılaşılan seramiklerin özelliklerini tekrar etmektedirler. Bunlardan 10-13 no.lu örnekler, dışa çekik kalın ağız kenarları, ağzın üst bölümü ve gövdeye dönüşteki köşeli profilleri ve ağızdan gövdeye geçişte derinliği değişen oyukları ile 1-8 no.lu örneklerle benzer özelliklere sahiptirler. 10 ve 13 no.lu örneklerin ağız profilleri, gövdeye döndükleri noktada hafif genişleyen dörtgen kesitlidir. 11 no.lu örnekte, ağız dörtgen kesitlidir. 12 no.lu örnek, alta doğru genişleyen ağız kesiti ile üçgen profilli bir görünüme sahiptir. Ağız dış kenarları 10 no.lu örnekte üstte oyuk, dış kenarda düz ve gövdeye geçişte geniş ve sığ oyuklu, 11 no.lu örnekte üstte düz, dış kenar üst kısımda oyuk, altta dışbükey, gövdeye geçişte dar ve derin oyuklu, 12 no.lu örnekte ise dalgalı profillidir. Bu örnekte ağız ve gövde cidarının kalın olması nedeniyle gövdeye geçişteki oyuk dar ve keskindir. 13 no.lu örnekte, ağız dış kenarı düz ve gövdeye geçiş yumuşak verilmiştir ve ağız dış kenarındaki kalın band bezeme ile diğer mortarlardan ayrılmaktadır. 14 no.lu örnek, dışa çekik, üst yarıda oval kesitli ağız profiline, 15 no.lu örnek ise uzun oval, gövdeye geçişte köşeli ağız profiline sahiptir.

10 ve 11 no.lu örneklerde, kahverenginin değişen tonlarında kil ve astar, 12-15 no.lu örneklerde, kırmızımsı sarı kil ve kahverenginin farklı tonlarında astar ve tüm örneklerde, yoğunluğu değişen küçük ölçekli gümüş renkli mika ortaktır. 11, 14 ve 15 no.lu örneklerin kendinden astarlı oldukları görülmektedir.

10-13 no.lu örnekler, yukarıda tartışılan Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz mortarlarının form özelliklerini tekrar etmektedirler. Kil, astar, mika ve katkıları ile güneydoğu Ege'den bilinen kil grupları ile örtüşmektedirler. Mikalı kahverengi ve kırmızımsı sarının tonlarındaki kil, bölge seramiklerinden oldukça iyi bilinmektedir[24]. Pedasa kazıları buluntusu diğer seramik gruplarında da benzer kil çeşitlemeleri oldukça yaygındır. 10-13 ve 15 no.lu örnekler, Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz mortarlarının form özelliklerini tekrar eden yerel taklitler olarak yorumlanabilir[25]. 14 no.lu örnek ise, dışa çekik uzun oval, gövdeye geçişte köşeli ağız profili ile, Pedasa kazılarında benzerleri az, ancak Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz tipleri arasında benzerlerini bulabildiğimiz, kil özelliklerinden dolayı ise yerel bir örnek olmalıdır[26]. Miletos[27], Didyma[28] ve Burgaz[29] kazıları, ithal örneklerin yerel taklitlerini sağlamıştır[30]. Pedasa örneklerinin kalın,

---

[24] I. K. Whitbread, Greek Transport Amphorae: A Petrological and Archaeological Study, Exeter: The British School at Athens (1995) 51-106. 122-133; M. Seifert, Herkunftsbestimmung archaischer Keramik am Beispiel von Amphoren aus Milet, BAR International Series 1233 (2004); S. Käufler, Die archaischen Kannen von Milet, (Ruhr Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2004), http://www-brs.ub.ruhr-unibochum.de/netahtml/HSS/Diss/KaeuflerSteffen/diss.pdf (20.07.2006); U. Schlotzhauer – A. Villing, "East Greek Pottery from Naukratis: The Current State of Research", bk.: Villing – Schlotzhauer 2006, 53-68; Attula 2006; Mommsen – Schwedt – Attula 2006, 199-204; Schattner 2007; Greene – Lawall – Polzer 2008; Kalaitzoglou 2008; Y. Sezgin, Arkaik Dönem İonia Üretimi Ticari Amphoralar (2012) 140-142. 177-178.

[25] No. 10 için bk.: Alexandrescu 1978, fig. 27, 725 (Histria). No. 14 için bk.: Hanfmann 1963, fig. 143, 1333 (Tarsus); Hommel 1967, Taf. VI.a (Mykale); Stern 1995b, fig. 2.2, 1 (Dor); Briend – Humbert 1980, Pl. 31, 5a (Tell Keisan). No. 15 için bk.: Karageorghis 1970, Pl. LXXXV, CCXIV, 5 (Salamis); Johnston 1993, fig. 4, F (Kommos); Fantalkin 2001, fig. 29, 7 (Mezad Hashavyahu); Mazar – Panitz-Cohen 2001, Pl. 32, 7, 64, 24-25 (Timnah/Tel Batash); D'Angelo 2010, Tav. V, C160 (Cyrene); Schattner 2007, Abb. 50, S A8.1 (Didyma); Lüdorf 2007, Abb. 55 MYK 138-I-02 (Mykale).

[26] Benzer ağız profiline sahip Didyma örneği ithal olarak yorumlanmıştır. Schattner 2007, Abb. 50, S, A8.3.

[27] Spataro – Villing 2009, fig. 3, M15; Villing 2009, fig. 1b.

[28] Schattner 2007, 150, 152.

[29] Tuna – Sakarya 2013.

[30] Kil analizi yapılan ve Ege kil ailesi ile ilişkilendirilmiş olan Ashkelon'dan bir mortar, güneydoğu Ege kökenli mortarların denizaşırı yerleşimlerde görülebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla, özellikle MÖ

köşeli dönüşlere sahip, dörtgen kesitli ağız profillerinin ithal örneklere olan benzerliği, Miletos ve Didyma mortarları ile birlikte bir arada değerlendirildiğinde, bölgeye gelen tiplerin vakit kaybedilmeden doğrudan yerel taklitlerinin yapılarak, önemli miktarlarda üretildiklerine işaret etmektedir[31]. Miletos'tan[32] ve Didyma'dan[33] band bezeli kalın ağızlı örnekler, no. 13 ile benzer özellikleri paylaşmaktadırlar. Pedasa örnekleri (No. 10, 11, 13-15) aynen ithal örnekler gibi, aynı dolgulardan kronolojik bakımdan homojen bütünlük gösteren diğer buluntularla birlikte ele geçmişlerdir ve ithal örnekler için önerilen zaman aralığı tekrar edilebilir.

Kıbrıs/Güneydoğu Ege Mortarları

16-17 no.lu örnekler (Res. 6) dışa çekik kalın ağızları, ağzın üst bölümü ve gövdeye dönüşteki köşeli profilleri, alta doğru genişleyen ve üçgenimsi görünüme sahip ağız profilleri ile, yukarıda tartışılan 6 ve 7 no.lu Kıbrıs ve 12 no.lu güneydoğu Ege mortarları ile benzerdirler. 16 no.lu örnekte, gövdeye geçişteki oyuk daha sığ, 17 no.lu örnekte ise, gövdeye geçişteki oyuk daha derin ve belirgindir. 16 no.lu örnekte, ağız dış kenarı hafif iç bükey, 17 no.lu örnekte ise dış bükeydir.

16 no.lu örnek *soluk kırmızı* (2.5 YR 6/2) öz, *çok soluk kahve* (10 YR 7/3) astar, öz ile astar arasındaki *açık kırmızı* (2.5 YR 6/8) kil özelliği ile 6 ve 7 no.lu örneklerle benzerlik göstermektedir. Kil ve astar özellikleri olarak gözlenen bu benzerlik, 16 ve 17 no.lu örneklerin Kıbrıs kökenli olabileceğini akla getirmekte, ancak henüz kil analizi yapılmamış olması, daha kesin bir öneriye olanak vermemektedir[34]. Bu örneklerde, astarın korunan bölümlerinin kalitesi, Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz ithali olabilecekleri olasılığını güçlendirmektedir. 18 no.lu dip parçası (Res. 6), profil, kil ve özellikle astar kalitesinden dolayı Kıbrıs örneklerini hatırlatır. Parçanın yoğun kullanım gördüğü, iç yüzeyinde gözlenen aşınmış ve pürtüklü yüzeyden dolayı anlaşılmaktadır.

16 no.lu parça, açmada kazılan ilk seviyeden ele geçmiş bir buluntudur. Bu yüzden ele geçtiği yer ve tabaka, tarihlendirme konusunda bilgi vermekten uzaktır. 17 ve 18 no.lu örnekler, yukarıda tanıtılan Kıbrıs mortarları ve onlara benzeyen yerel taklitler gibi, aynı dolgulardan ele geçmişlerdir. Bu yönleri ile MÖ 7. yy.'ın sonlarından MÖ 6. yy.'ın 2. çeyreği içlerine kadar uzanan bir zaman aralığı, diğer merkezlerden tanıtılmış buluntuların da desteklediği gibi önerilebilir.

Diğer Mortarlar

19 no.lu ağız parçası (Res. 6), kalın çift boğumlu, uzun ağız profiline ve *açık kahve* (7.5 YR 6/4) öz, *açık kahve* (2.5 Y 7/4) kil ve *açık kahve* (2.5 Y 8/2, 8/3) astar özelliğine sahiptir. Formun, Kıbrıs mortarları arasında çok yakın benzerleri bulunmakta ve astar özelliği ile de

---

6. yy.'a ait Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz tiplerinden bazılarının, Ege kökenli olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. J. C. Waldbaum, "Greek Pottery", bk.: Stager – Master – Schloen 2011, 206, no. 495; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, dn. 15.

31 Schattner 2007, 146-153; Spataro – Villing 2009; Villing 2009, 321.

32 Spataro – Villing 2009, fig. 3:M17.

33 Schattner 2007, Abb. 50, S, A8.2; 51, S, A8.7.

34 No. 16 için bk.: D'Angelo 2010, Tav. IV, C155, V, C163 (Cyrene); J. Sapin – H. Sayegh, "La céramique commune", bk.: Elayi – Sayegh 1998, fig. 20, 5 (Beyrut). No. 17 için bk.: Karageorghis 1970, Pl. XC, CCXIV, 11 (Salamis); Roos 1994, fig. 59-60, 9 (Acquarossa); Johnston 1993, fig. 4, K (Kommos); Johnston 2005, fig. 24, 84 (Kommos); Fantalkin 2001, fig. 29, 5 (Mezad Hashavyahu); Kerschner 1997, Taf. IX, 63 (Ephesos); Kalaitzoglou 2008, Taf. 153, 684 (Assesos).

1-5 no.lu Kıbrıs mortarlarını hatırlatmaktadır[35]. Kalın cidarlı, düz dipli 20 no.lu örnek (Res. 6), *açık kahve* (7.5 YR 6/4) öz, *açık kahve* (2.5 Y 7/4) kil ve *açık kahve* (2.5 Y 8/3) astar özelliğine sahiptir. Arkaik Dönem mortarları için alışılmış düz dip ve diagonal kenarlı profil özelliklerini tekrar etmektedir[36].

19 ve 20 no.lu parçaların ele geçtikleri seviyeler, bu örnekler için sağlıklı bir tarihlendirme önerisi yapılabilmesine olanak vermemektedir. 19 no.lu parça, 2009 sondajı ilk seviyeden, 20 no.lu parça ise, çoğunluğu MÖ 4. yy.'a ait buluntu içeren teras duvarı dolgusundan ele geçmiştir[37].

Bu çalışmada tanıtılan mortarların Kıbrıs ithali, Kıbrıs taklidi yerel ya da Korinth üretimi (Kat. no. 20) olup olmadıklarının daha kesin olarak söylenebilmesi, şüphesiz arkeometrik çalışmalarla mümkün olabilecektir[38].

Pedasa Athena Kutsal Alanı mortarları, bu kap formunun kutsal alanlarda bulunma koşullarına dönük yapılan ritüel amaçlı kek ve yemeklerin hazırlanması gibi işlevlerinin, Athena kutsal alanları için de geçerli olduğunu göstermektedir[39]. Burada tanıtılan mortarların önemli bir kısmı, kaliteli seramikler ve sayıları az da olsa adak eşyaları ile birlikte ele geçmişlerdir. Buluntuların tipolojik ve kronolojik uyumu, bunların Arkaik Dönem'de işlevleri sona erdikten sonra bir bothrosta biriktirildikleri ve sonrasında, MÖ 4. yy. duvarının inşası sırasında beraberce dolgu malzemesi olarak aynı yere atıldıkları şeklinde yorumlanmıştır[40]. Adak eşyaları arasında yine Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz kökenli örnekler yer almaktadır. Mortarların, diğer buluntularla birlikte kutsal alanda ritüel yemekler ve diğer yiyeceklerin hazırlanmasında kullanıldıkları ve kült amaçlı kullanıma dönük olarak kutsal alan seramikleri arasında yer aldıkları açıktır[41]. Samos Heraion buluntusu bir mortarın ağzı üzerinde kazıma ile yapılmış 'H' harfi, ilgili parçanın kutsal alana olan aidiyetini belgelemektedir[42].

Klazomenai veya Atina gibi merkezlerle kıyaslandığında Pedasa kazılarında lekanelerin az bulunuyor olması dikkat çekmektedir. Günlük yaşamda kullanım alanları bakımından oldukça önemli bir yeri olan bu kap formunun, Pedasa'da az olmasına karşılık, yerine kullanılabilecek benzer form özelliğine sahip diğer kapların da çok fazla olduğu söylenemez[43]. Mortarların derin veya sığ çanak formunun işlevinde kullanıldığını söylemek, Pedasa verileri doğrultusunda

---

35 No. 19 için bk.: Hommel 1967, Taf. VIIc (Mykale); C. Doumet-Serhal – H. Sayegh, "La céramique du Locus 130", bk.: Elayi – Sayegh 1998, fig. 1, 9 (Beyrut); D'Angelo 2010, Tav. V, C162 (Cyrene); Villing 2006, fig. 22 (Naukratis).

36 Bu mortar, ele geçtiği tabaka nedeniyle Klasik Dönem'e ait ve kil özelliğinden dolayı ise Korinth ithali olabilir. Düz dipli, diagonal kenarlı mortar tipleri, Korinth'te Klasik Dönem içlerinde devam etmektedir: Villing – Pemberton 2010.

37 Özer 2015a, 344-346.

38 Emecik Apollon Kutsal Alanı'nın buluntuları dışında, henüz kıyı Karia buluntusu seramikler ile ilgili arkeometrik çalışma yapılmamıştır: Mommsen – Schwedt – Attula 2006, 199-204.

39 Konu ile ilgili detaylı tartışma için bk.: Matteucci 1987; Villing 2006; Villing 2009, 322. 328-331; Villing – Pemberton 2010.

40 Özer 2017.

41 Samos Heraion buluntuları arasında yer alan dipintolu kapların kült ile olan ilişkisi için bk.: U. Kron, "Archaisches Kultgeschirr aus dem Heraion von Samos. Zu einer speziellen Gattung von archaischem Trink- und Tafelgeschirr mit Dipinti", bk.: H. A. G. Brijder (ed.), Ancient Greek and Related Pottery, Proceedings of the International Vase Symposium in Amsterdam 12-15 April 1984 (1984) 292-297, Abb. 1-2. Naukratis mortarları üzerinde yer alan ve bu kapların Apollon için adandığını belgeleyen yazılar ve ilgili tartışma için bk.: Villing 2006, 33, 39-40.

42 Villing 2006, fig. 16.

43 Pedasa'da ele geçen sığ, kalın cidarlı, dik ağız kenarlı ve kaba hamurlu bir seramik formu, çanak işlevinde kullanım görmüş olmalıdır. Korinth mortarlarının da çanak/kase olarak kullanılmış olabileceği ile ilgili tartışma için bk.: Villing – Pemberton 2010, dn. 69, 200.

yanlış olmayacaktır[44]. Pedasa Gökçeler Mevkii'nde ortaya çıkarılan ve Arkaik Dönem'e tarihlenen yapılarda, dikkate değer sayıda mortar ele geçmiştir. Pedasa ve Burgaz kazı verileri doğrultusunda, mortarların bölgenin Arkaik Dönem seramik paketi içerisinde yer alan, özellikle sayısal yoğunluk ve kullanım alanlarının zenginliği bakımından önemli bir form olduğu, rahatlıkla söylenebilir. Dikkat çeken bu sayısal yoğunluk, mortarların ezme, öğütme, karıştırma amaçlı işlev zenginliğinin yanı sıra, özellikle öğütme ve ezme amacıyla kullanılanların kullanım ömrünün kısa olması ile de ilişkili görülebilir[45].

Mortarların kalın cidarlı olanlarının ezme ve öğütme, ince cidarlı olanlarının servis amaçlı kullanıldığı önerilmiştir[46]. Pedasa Athena Kutsal Alanı buluntusu mortarlar daha çok ağız ve gövde parçaları olarak ele geçmişlerdir. No. 1, 9 ve 18 gibi, taban kısmı korunmuş örneklerde, kullanım kaynaklı aşınma izleri oldukça açık bir şekilde görülebilmektedir. Mortarları tamamen kaplayan beyaz astarın korunma durumu, kullanım görme süreci hakkında bilgi vermekte, ağız parçalarında astarın oldukça iyi korunduğu, gövde ortasına doğru aşınmanın başladığı anlaşılmaktadır.

Son yıllarda kazılarda farklı kontekstlerde karşılaşılan mortarların kullanım amaçları ile ilgili oldukça detaylı çalışmalar yapılmış ve antik kaynaklar ve arkeolojik veriler göz önüne alınarak işlevleri sıralanmıştır[47]. Villing ve Pemberton'un araştırmalarına göre mortarlarda; peynir, sarımsak, yumurta, balık yumurtası, zeytinyağı, sirke, süt, pancar suyu, başta arpa olmak üzere suda ıslatılmış tahıllar, pırasa, soğan, tere, taze yeşillikler, incir yaprağı, rezene, dereotu, silphion, muskari soğanı, sümbül soğanı, kapari, kekik, adaçayı, mercanköşk, anason, meşe palamudu, susam, nar, mersin meyvesi, kuru üzüm, hardal, kişniş tohumu, sumak, kimyon[48] türü ürünler işlem görmüştür. Mortarlar kutsal alan ya da evlere dönük kullanımları dışında, benzer amaçlarla üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği endüstriyel alanlarda[49], gömü ritüellerinde[50], ölü adağı olarak mezarlarda[51], ayrıca amphora[52] ve pithos[53] gibi kapların ağzını kapatma amacıyla da işlevlendirilmişlerdir[54]. Mortarların ölçü birimi olarak kullanılmış olabileceği konusunda da görüşler de vardır[55].

---

44 Kıta Yunanistan'da mortarlar, bulunma yoğunluğu bakımından pişirme kabı ve lekanelerden sonra gelmektedir. Miletos'ta ise mortarların temsil edilme oranlarının, Kıta Yunanistan yerleşimlerine göre, dikkat çekecek kadar oldukça fazla oldukları görülmektedir. Villing 2009, 320; Villing – Pemberton 2010, 620. Kıta Yunanistan'da konutlardaki seramik oranları ile ilgili bk.: L. Foxhall, "House clearance: unpacking the 'kitchen' in Classical Greece", bk.: R. Westgate – N. Fisher – J. Whitley (ed.), Building Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond. Proceedings of a Conference held at Cardiff University 17-21 April 2001 (BSA 15) (2007) 233-242.

45 Mortarlarda gözlenen kullanım kaynaklı aşınma izleri için bk.: dn. 16.

46 Matteucci 1987; Blakely – Bennett 1989, 196, 201; Villing 2006, 34-37; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, 88.

47 Matteucci 1987; Salles 1991; Blakely – Bennett 1989; Bellelli – Botto 2002; Villing 2006; Villing – Pemberton 2010.

48 Villing – Pemberton 2010, 612-624.

49 Matteucci 1987; Blakely – Bennett 1989; Villing – Pemberton 2010, 559, 562, 624; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, 88.

50 Karageorghis 1967, 30; Villing 2006, 37; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, dn. 6.

51 Salamis'ten bazı örnekler için bk.: Karageorghis 1967, mezar 3: fig. 3, Pl. XLI, CXXV, mezar 50: Pl. CV, CXLIX; Karageorghis 1970, mezar 6: Pl. LIII, CCIII, mezar 18: Pl. LXXXV, CCXIV; Karageorghis 1973, mezar 79: Pl. XLI, XLVII, LI, CCXXV, CCXXXIII; Karageorghis 1978, mezar 91: Pl. VII, XLIV; Roos 1994, 254, fig. 59-60, 9 (Acquarossa); Villing 2006, 37. Tell Qiri Pers Dönemi mezarlığında çok sayıda mortar ele geçmiştir: Avissar 1987, 16.

52 Villing 2006, 37, dn. 122.

53 Jacopi 1931, fig. 294.

54 Mortarların, Pers Dönemi'nde Filistin coğrafyasında oldukça çok sayıda bulunmaları, Perslerin bölgedeki askeri aktiviteleri ile bağlantılı görülmüştür: Blakely – Bennett 1989, 60-61. Mortarların askerlerin tahıl istihkaklarının verilmesi amacıyla kullanıldığına dönük tartışma için bk.: Salles 1991.

55 Oren 1984, 17; Greene – Lawall – Polzer 2008, 705; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, 88, dn. 4; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 28.

Ticari Bir Değer Olarak Güneydoğu Ege'de Mortarlar

İlk incelemeler, Pedasa Athena Kutsal Alan kazılarında ortaya çıkarılan Arkaik Dönem mortarlarının önemli bir kısmının, Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz kökenli olduğuna işaret etmektedir. Güncel veriler doğrultusunda güneybatı Anadolu kıyılarında belgelenen batıklarda bulunmuş olan mortarlar ile Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz amphoraları hakkında bazı önerilerin yapılması mümkündür:

Akdeniz'de batıklarda bulunmuş mortarların sayısının azlığı, bunların gemilerde kullanıldığı, gemi kargosu olmadıkları şeklinde yorumlanmıştır[56]. Ancak Marmaris yakınlarındaki Çaycağız Koyu batığında, en azından 30 mortarın bulunması, bu kap formunun ticari bir değer olarak uluslararası piyasadaki varlığını kanıtlamıştır[57]. Yapılan ilk değerlendirmelerde Çaycağız Koyu batığının, iki mortarın belgelendiği Kekova Adası ve bir mortarın belgelendiği Kepçe Burnu batıklarından daha geç tarihli olduğu önerilmiştir. MÖ 7. yy.'ın ortalarına tarihlenen Kekova Adası batığı ve onun hemen sonrasına tarihlenen Kepçe Burnu batıklarının kargolarında mortarların yer almaması, bu kap formunun batıkların seyahat ettikleri süreçte henüz güneydoğu Ege coğrafyasında yeterince tanınmadığı ve bu nedenle ticari değere sahip bir mal olmadıkları ile açıklanabilir[58]. Kekova Adası ve Kepçe Burnu batıklarından daha geç tarihli bir batık olan ve MÖ 7. yy.'ın sonu, erken 6. yy.'a tarihlenen Çaycağız Koyu batığında, gemi kargosunda yer almaları, diğer iki batığın seyahat ettikleri süreçten hemen sonra ticari değere sahip bir kap olarak gemi kargolarına girdiğine işaret etmektedir. Bu yorum, Kekova Adası ve Kepçe Burnu gemilerinin Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz'den Ege'ye doğru seyahat etmeleri olasılığında söz konusu olabilir[59].

Levant, Kıbrıs örnekleri ve Elissa batığı mortarı en geç MÖ 8. yy.'ın 2. yarısında mortarların görülmeye başlandığını ve MÖ 7. yy. içerisinde oldukça yaygın kullanıldığına işaret etmektedir[60]. Bugüne kadar elde edilmiş olan kronolojik veriler doğrultusunda, mortarların güneydoğu Ege yerleşim ve kutsal alanlarında en geç MÖ 7. yy.'ın 3. çeyreği içerisinde görülmeye başladığı anlaşılmaktadır[61]. Şimdilik, güneybatı Anadolu kıyılarında görülen en erken tarihli örnekler Kekova Adası batığı mortarlarıdır[62]. Kekova Adası, Kepçe Burnu ve Çaycağız Koyu

---

56 Batıklarda belgelenmiş bilinen en erken tarihli mortar, Elissa batığındandır: Ballard v.d. 2002, 162-163, 166; Villing 2006, 39; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, 98. Kekova Adası ve Kepçe Burnu batıklarında belgelenmiş olan mortarların da gemide kullanıldıkları önerilmiştir: Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 28-29. Aslında gemilerde mutfak işlerinde kullanıldıkları göz önüne alındığında, belki de yerleşimlerdeki konutlarda mutfak işlerinde asgari kaç adet mortara ihtiyaç olduğu konusunda da fikir sahibi olabilmekteyiz.

57 Greene – Leidwanger – Özdaş 2011; Leidwanger – Özdaş – Greene 2012; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 31.

58 Elissa ve Tanit batıklarının kargolarında mortarların yer almaması, bugünkü bilgilerimizle henüz standart formuna yeni kavuşmuş olan bu vazo formunun, denizaşırı dağılımının başlamadığı şeklinde bir öneriye destek oluşturmaktadır. İlgili batıklar için bk.: Ballard v.d. 2002.

59 Gemilerin yönü ve kargolarının nereden yüklendiği cevaplanması oldukça zor sorular olarak görülmektedir: Leidwanger – Özdaş – Greene 2012, 403. Gemilerde taşınan mallar arasında mortara yer verilmemiş olması da göz ardı edilmeyebilir.

60 Mersin (R. D. Barnett, "Explorations at Mersin: 1938-1939: the Greek pottery", Annals of Archaeology and Anthropology, University of Liverpool 26, 3-4, 1940, 98-99, 107, Pl. 52, 1); Salamis mezar 79 (Karageorghis 1973, 116. 121); Tyr (Bikai 1978, Pl. IX, 19); Stern 1982, 96-98; Salles 1991; Lehmann 1996, Form 159-164; Lehmann 1998, 15; Waldbaum-Magness 1997, 39-40; Bellelli – Botto 2002; Villing 2006; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, Table I.

61 Samos (Furtwängler 1980, 199, 204, Abb. 14, I/35, Taf. 45, 7); Miletos (Villing 2006, 38); Assesos (Kalaitzoglou 2008, 276-277). Kıbrıs ve doğu Akdeniz yerleşimleri ile kıyaslandığında, bugünkü verilerle, mortarların güneydoğu Ege'de görülmesi ve yaygınlaşmasının 40/50 yıl gibi bir gecikmeyle gerçekleştiği görülmektedir. Bk.: dn. 60.

62 Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, fig. 5. Lykia yerleşimlerinden Ksanthos, Kıbrıs mortarlarının ele geçtiği yerleşimler arasında yer almaktadır: Spataro – Villing 2009, 91, 95.

batıklarının ait olduğu zaman aralığı, Kıbrıs kökenli adak eşyalarının güneydoğu Ege kutsal alanlarında oldukça çok karşımıza çıktığı dönemle de örtüşmektedir[63].

Mortarların ticari değer olarak ortaya çıkması ve yaygınlaşması, ticari bir ürün olarak alınıp satılmasının zaman içerisindeki sürekliliği, yerleşim ve kutsal alanlarda temsil edilme oranları, cevaplanması gereken sorular arasındadır. Burada ilk verilecek cevaplardan biri, mortarın işlev zenginliğinin yarattığı piyasa değeri olmalıdır. Doğudan gelen baharatların işlenmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi için mortarın sağladığı kolaylık, bu tip ürünlerle birlikte pazarlanabiliyor olabileceğini de akla getirmektedir[64]. Kıbrıs/doğu Akdeniz ile güneydoğu Ege arasında, Tunç Çağı ve takip eden Erken Demir Çağı içerisinde, iki bölge arasındaki kültürel ve ticari ilişkilerin sürekliliğini kanıtlayan çok sayıda veri bilinmektedir[65]. Dolayısıyla mortarlar, iki bölge arasındaki ticari ve diğer ilişkilerdeki sürekliliğin bir evresinde ticari bir değere dönüşmüştür. Kekova Adası ve Kepçe Burnu batıkları, bölge insanının en geç MÖ 7. yy.'ın ortalarında mortar ile tanışmış olduğuna işaret eder. Bölge kazılarında en erken örneklerin bu batıklardan sonraya ait olması, tesadüfi olabileceği gibi burada yapılmak istenen öneriyi de destekler[66]. Mortarların, Çaycağız Koyu batığında gemi kargosunda görülmesi, bu kap formunun ticari değer olarak iki bölge arasındaki ticarette yerini aldığı konusunda şüphe bırakmadığı gibi, güneydoğu Ege yerleşim ve kutsal alanlarında bu formun ithal ve yerel örneklerinin oldukça arttığı dönem, Çaycağız Koyu batığı için önerilen MÖ 7 yy. sonu MÖ 6. yy. başları tarihi ile de örtüşmektedir[67]. Bu veriler doğrultusunda, mortar formunun güneydoğu Ege'de, en geç MÖ 7. yy.'ın son çeyreğinde oldukça yaygın kullanım gören Kıbrıs ithali bir kap ve aynı zamanda yerel üretimi yapılmakta olan bir form olarak bölge seramik repertuarında yerini aldığı söylenebilir[68]. Söz

---

63 Emecik (Berges – Tuna 2000; Berges 2006; Kleibl 2006; Kleibl 2009; Tuna v.d. 2009); Rhodos Adası kutsal alanları (Blinkenberg 1931; Martelli 1988; Sørensen 1991; Hermary 1998, 267; Kourou 2003); Samos (Schmidt 1968; Viglaki-Sofianou – Marantidou 2009, 189; Kyrieleis 2009) ve Miletos (Henke 2005; Henke 2009a; Henke 2009b; Senff 2009; Graeve 2013) kutsal alanları, Kıbrıs kökenli figürinlerin, tip ve kronoloji olarak birbirini tekrar ettiğini gösteren veriler sağlamıştır. Konu ile ilgili ayrıca bk.: Mylonas 1999; Fourrier 1999; Mylonopoulos 2008; Iacovou 2014, 807-809.

64 MÖ 600-300 yılları arasında, Ege ile Levant arasında ticareti yapılan ürünlerin listesi için bk.: P. van Alfen, "Aegean-Levantine Trade, 600-300 BCE, Commodities, Consumers, and the Problem of Autarkeia", bk.: E. M. Harris – D. M. Lewis – M. Woolmer (ed.), The Ancient Greek Economy, Markets, Households and City-States (2015) 277-295. Gemilerde yemek hazırlanması sırasında mortarların nasıl kullanıldığına tanık olan bölge insanının, işlev zenginliğine sahip bu kap formuna sahip olma/kullanma isteği, bölgede yaygınlaşmasının sebeplerinden biri olarak görülebilir.

65 Konu ile ilgili bk.: Karageorghis – Stampolidis 1998; Stampolidis – Karageorghis 2003; A. B. Knapp – S. Demesticha, Mediterranean Connections: Maritime Transport Containers and Seaborne Trade (2016).

66 Furtwängler 1980, 199, 204, Abb. 14 I/35, Taf. 45:7.

67 Samos (K. Vierneisel – H. Walter, "Die Funde der Kampagnen 1958/59 im Heraion von Samos", AM 1959, 28 Beilage 61, 2; Isler 1978, 57-58, 97, 159, Beilage 3, 146; 19, 597-598, Taf. 50); Mykale (Hommel 1967, 155 Taf. VIa-b, VIIa-d; Lüdorf 2007, 173, Abb. 55, MYK138-I-02); Miletos (Villing 2006, 38; Spataro – Villing 2009; Villing 2009, 320-321, fig. 1); Assesos (Kalaitzoglou 2008, Taf. 153); Didyma (Schattner 2007, Abb. 49-51); Akbük (W. Voigtländer, "Akbük-Teichiussa. Zweiter Vorbericht-Survey 1985/86", AA 1988, 606, 620, Abb. 48, 50); Ephesos (Kerschner 1997, Taf. IV, 20, Taf. IX, 63); Smyrna (Villing 2006, 37, dn. 128); Vroulia (K. F. Kinch, Fouilles de Vroulia [1914] 99, Pl. 23, 8); Iasos (L. Donati, "Agorà. The fountains and the archaic period", bk.: D. Baldoni – F. Berti – M. Giuman (ed.), Iasos e il suo territorio; atti del convegno internazionale per i cinquanta anni della Missione Archeologica Italiana, Istanbul, 26-28 Febbraio 2011 [2013] fig. 7c, Cat. no. 28); Burgaz (Tuna – Sakarya 2013, Tab. 1, fig. 1, tip 1-2, fig. 3, tip 6); Emecik (Villing 2006, fig. 17); Pabuç Burnu batığı (Greene – Lawall – Polzer 2008, fig. 19). Karia kıyısı yerleşimlerinde yayınlanmamış Arkaik Dönem'e tarihlenen mortar örnekleri Bybassos, Loryma ve Asarlık/Termera'dan bilinmektedir.

68 Mortarların MÖ 7. yy.'ın ortalarından itibaren Ege ve Karadeniz kıyılarında varlığını Kommos (Johnston 1995, 349-350, fig. 4, F, K, Kat. no. 46-48); Korinth (Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz ithali örnekler: Villing – Pemberton 2010, fig. 6, 8-9); Atina (Villing – Pemberton 2010, fig. 5); Assos (F. Utili, Die archaische Nekropole von Assos, AMS 31 [1999] Abb. 40, 724, 726; Abb. 42, 774); Histria (Alexandrescu 1978, 111, fig. 27, 721, 723, 725; Alexandrescu 2005, 357 C155-C157, fig. 47, 156); Berezan (M. Kerschner, "Zur Herkunftsbestimmung archaischer ostgriechischer Keramik: die Funde aus Berezan im Akademischen Kunstmuseum der Universität Bonn und im Robertinum der

konusu zaman aralığı, bölge kutsal alanlarında Kıbrıs kökenli adak eşyalarının da en çok görüldüğü dönem olarak dikkat çeker[69]. Bu adak eşyalarının bölgeye gelmesinde deniz ticareti, paralı askerler ve yabancı ziyaretçilerin etkisinin olduğu önerilmiştir[70]. Söz konusu öneriler, mortarların bölgedeki dağılımı için kabul edilebilecek diğer sebepler arasında sayılabilir[71].

MÖ 6. yy.'ın 2. çeyreğine tarihlenen Pabuç Burnu batığında ortaya çıkarılmış olan dört mortar, güneydoğu Ege kil ailesi ile ilişkilendirilmiştir[72]. Bu veri, batığın yerel bir gemi olduğu göz ardı edilmeden, Karia kıyılarında seyahat ettiği zaman diliminde, Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz kökenli mortar ticaretinin azaldığının işareti olarak yorumlanabilir[73]. MÖ 6. yy.'ın ortaları ve sonrasında Kıbrıs mortarlarının güneydoğu Ege'ye gelmeye devam ettiğine dönük arkeolojik veriye sahip olmadığımız görülmektedir. Özellikle Pers Dönemi halka kaideli mortarı[74] olarak tanımlanan ve üretim yeri yine Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz olan formun bölgedeki azlığı dikkat çekmektedir[75]. Bölge kutsal alanlarından bilinen adak eşyalarına bakıldığında, Kıbrıs kökenli malzemenin bölgeye gelişinde MÖ 6. yy.'ın en geç II. çeyreği ile birlikte ciddi azalma olduğu görülmektedir[76]. Benzer durumun mortarlar için de geçerli olduğu ve yerel tiplerin en geç MÖ 6. yy.'ın ortalarına doğru ithal tiplerin yerini aldığı, izleyen süreçte ise ithal form olarak Korinth mortarlarının yaygınlaştığı, bugünkü verilerle rahatlıkla söylenebilir[77].

Universität Halle-Wittenberg", IstMitt 56, 2006, 151, Abb. 22. Bu mortarın Kıbrıs kökenli olduğu yapılan kil analizi ile kesinlik kazanmıştır; Chistov – Ilyina – Shcherbakova 2015, fig. 15, 1-3) gibi merkezlerin buluntuları belgelemektedir. Kıbrıs mortarlarının Ege ve Karadeniz'de bulunma yoğunluğuna bakıldığında, kuzey İonia Bölgesi'nden itibaren kuzeye doğru, güneydoğu Ege coğrafyasının aksine, oldukça az sayıda ele geçtikleri dikkat çekmektedir.

69 Schmidt 1968; Mylonas 1999; Fourrier 1999; Karageorghis 2009, 163; Berges 2006; Höckmann 2007, 67-68; Viglaki-Sofianou – Marantidou 2009; Kleibl 2006; Kleibl 2009, 114, 135; Henke 2009a; Henke 2009b, 207; Höckmann 2009, 256; Mylonopoulos 2008; Henke 2011, 221; Iacovou 2014, 809.

70 Kyrieleis 2009, 140. Kutsal alan buluntusu mortarlar, başarılı deniz yolculuklarından dönenlerce adanmış adaklar olarak yorumlanmıştır: Villing 2006, dn. 182.

71 Mortarların bölgede kullanılması ve yaygınlaşmasında, anayurtlarına dönüşte paralı askerler tarafından getirilen hediyeler arasında yer almış olabileceği, belki basit, ancak geçerli sebeplerden biri olarak görülebilir. Doğu Akdeniz yerleşimlerinde karşılaşılan Ege kökenli malların buralarda bulunma sebepleri arasında Egeli paralı askerlerin varlığı sıklıkla tartışılmaktadır: W.-D. Niemeier, "Archaic Greeks in the Orient: textual and archaeological evidence", BASOR 322, 2001, 11-32; A. Fantalkin, "Identity in the making: Greeks in the Eastern Mediterranean during the Iron Age", bk.: Villing – Schlotzhauer 2006, 199-208; D. Williams – A. Villing, "Carian Mercenaries at Naukratis?", bk.: Villing – Schlotzhauer 2006, 47-48.

72 E. Greene, "The 2002 Excavation Season at Pabuç Burnu, Turkey", InsNautAQ 30.1, 2003, fig. 12a; Greene – Lawall – Polzer 2008, 696-697, fig. 19; Villing ve Pemberton Pabuç Burnu mortar/larının Kıbrıs mortarı olabilecekleri düşüncesindedirler: Villing – Pemberton 2010, 603, dn. 132.

73 Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz mortarlarının popülerliği dikkate alındığında Pabuç Burnu batığında ithal bir mortarın bulunmamış olması dikkat çekmektedir.

74 Halka kaideli formun MÖ 7. yy.'da başladığı (Zukerman – Ben-Sholomo 2011, dn. 2); ancak doğu Akdeniz'de Pers Dönemi'nde yaygınlaştığı (konu ile ilgili bk.: Briend – Humbert 1980, Pl. 12, 1, 3, Stern 1982, 98; Salles 1991; Blakely – Bennett 1989, 60-61; L. Singer-Avitz, "Local Pottery of the Persian Period (Strata XIV–XII)", bk.: Z. Herzog – G. Rapp – O. Negbi (ed.), Excavations at Tel Michal, Israel (Tel Aviv University Institute of Archaeology Monograph Series No. 8) [1989] fig. 9.1, 16-18, 9.2, 1, 9.13, 1, 9.15, 8, 9.16; Mazar – Panitz-Kohen 2001, Pl. 105, 1; Karageorghis 2003, Pl. XLVII, CLII 3865, Pl. CLXXII 2922; Pl. CLXXIX 2666) görülmektedir.

75 Halka kaideli ve band bezeli mortarlar, Miletos'tan bilinmektedir: Villing 2006, dn. 131; Spataro – Villing 2009, fig. 3, M17. Didyma'dan bölge üretimi bir örnek için bk.: K. Tuchelt, "Didyma: Bericht über die Arbeiten 1969-70", IstMitt 21, 1971, Abb. 8, Taf. 4.2, 37. Her iki örnek, halka kaideli Kıbrıs mortarlarının kaide profil özelliklerini tekrar etmektedir.

76 Schmidt 1968; A. Stylianou, "Neues zur Chronologie der frühen kyprischen Plastiken", bk.: V. Karageorghis – S. Rogge (ed.), Junge zyprische Archäologie, Symposium, Berlin 6. April 2002 (2003) 37, 40; Berges 2006; Höckmann 2007, 70; Karageorghis 2009, 163; Henke 2009, 207; Viglaki-Sofianou – Marantidou 2009, 189; Mylonas 1999 285, 349; Kleibl 2009.

77 Matteucci 1987; Villing 2006; Villing – Pemberton 2010; Tuna – Sakarya 2013.

Güneydoğu Ege ve Kıbrıs Ticareti

Çaycağız Koyu batığı kargosunda mortarların yer alması, bu kap formunun ticari bir değere sahip olduğunu düşündürmektedir. Kekova Adası, Kepçe Burnu ve Çaycağız Koyu batıklarının esas kargosunu oluşturan sepet kulplu Kıbrıs amphoraları, güneydoğu Ege ile Kıbrıs arasındaki ticari ilişkilerin yorumlanmasında önemli olmuştur. Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz amphoralarının güneybatı Anadolu kıyılarında bulunması şarap, zeytinyağı ve başka tarımsal ürünlerin ticaretinin yapıldığını kanıtlayan diğer veriler olarak görülmektedir[78].

Kargosunda güneydoğu Ege ve Korinth amphoraları yer alıyor olması nedeniyle Kekova Adası batığının uluslararası bir kimliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır[79]. Sınırlı/önemsiz sayıda güneydoğu Ege amphorası belgelenmiş olan Kepçe Burnu batığı ve Çaycağız Koyu batığı kargolarında ise, Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz amphoralarının sayısal olarak egemen olduğu görülmektedir. Güncel batık bilgileri ile kıyaslandığında, güneydoğu Ege kazılarında Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz amphoralarının oldukça az sayıda bulunuyor olması dikkat çekmektedir[80]. Bu veri, doğu Ege'ye seyahat eden gemilerdeki Kıbrıs amphoralarının daha çok ürünlerin gemilerde taşınması amacıyla kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Karia kıyısında belgelenmiş olan batıklar, Kıbrıs ile güneydoğu Ege arasında ticari ilişkinin varlığı konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır. Kara kazılarında Kıbrıs amphoralarının oldukça az sayıda temsil ediliyor olması ise, gemilerde taşınan ürünlerin diğer taşıma araçları ile karadan gemiye, gemiden karaya taşındığı şeklinde bir öneriyi desteklemektedir. Güneybatı Anadolu kıyılarında belgelenmiş Kıbrıs amphoralarının yerel/doğu Ege amphoraları ile kıyaslandığında, kapasitelerinin çok daha fazla olması (69/70 litre)[81], kara taşımacılığından çok deniz taşımacılığında kullanılmalarıyla ilişkili görülebilir[82]. Doğu Akdeniz kıyısı üretimi amphoraların MÖ 8. yy.'da deniz taşımacılığı amacına dönük olarak standartlaşmış olmaları burada yapılmak istenen öneriyi desteklemektedir[83].

---

78 Leidwanger – Özdaş – Greene 2012, 393; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 33.

79 Greene – Leidwanger – Özdaş 2011; Leidwanger – Özdaş – Greene 2012; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013.

80 Rhodos (G. Jacopi, Clara Rhodos 3, Scavi nella Necropoli di Jalisso, 1924-28, Istituto storico-archeologico [1929] Tav. 4; Jacopi 1931, Tav. 8); Miletos (V. Brinkmann, "Der Westbau", bk.: V. von Graeve, "Milet 1989", IstMitt 40, 1990, Taf. 11, 6; W.-D. Niemeier, "'Die Zierde Ionians', Ein archaischer Brunnen, der jüngere Athenatempel und Milet vor der Perserzerstörung", AA 1999.3, 389-392, Abb. 20, Abb. 29, 21; A. Naso, "Funde aus Milet, XIX. Anfore commerciali arcaiche a Mileto. Rapporto preliminare", AA 2005.2, 77, fig. 1; Villing 2006, 38. Marmaris (A. K. Şenol, Marmaris Müzesi Ticari Amphoraları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 2761, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları: 88 [2003] 2-4, no. 1-2) ve Bodrum (T. O. Alpözen, "Bodrum Müzesi Ticari Amphoraları", TAD XXII.2, 1975, Lev. 10, Şek 3-4, 10A, Res. 3-4) Sualtı Arkeoloji müzeleri koleksiyonlarında da Kıbrıs amphoraları bulunmaktadır. Genel bilgi ve tartışma için bk.: Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 26. Burgaz kazılarında da Kıbrıs amphoraları ele geçmektedir: İ. Sakarya, Trade Relations of Ancient Burgaz from Archaic to Mid of 4th Centuries: The Amphorae Evidence within Domestic Contexts (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2016) 126-128, Pl. LXXIX. Buluntular ile ilgili, temsil edilme oranlarına dönük yorumlarda, yürütülmekte olan kazıların, yerleşimlerin hangi dönemleri ile ilişkili olduğu ve küçük boyutlu korunmuş buluntuların ne ölçüde tanındığı göz önüne alındığında, bu verilerin her an değişebileceği olasılığı bulunmaktadır.

81 Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 24, 32.

82 Mortarların Doğu Akdeniz yerleşimlerinde, sıklıkla Kıbrıs ve Fenike tipi amphoralar ile birlikte aynı kontekstlerde ele geçtikleri görülmektedir: Oren 1984, 17; Salles 1991; Villing 2006, 37, 39; Zukerman – Ben-Shlomo 2011, 98-99.

83 Ballard v.d. 2002; I. Finkelstein – E. Zapassky – Y. Gadot – D. M. Master – L. E. Stager – I. Benenson, "Phoenician "Torpedo" Amphoras and Egypt: Standardization of Volume Based on Linear Dimensions", ÄgLev 21, 2011, 249-259; S. Abdelhamid, "Phoenician Shipwrecks of the 8th to 6th century B.C. - Overview and Interim Conclusions", bk.: R. K. Pedersen (ed.), On sea and ocean: new research on Phoenician seafaring. Proceedings of the symposion held in Marburg, June 23-25, 2011 at Archäologisches Seminar, Philipps-Universität Marburg. Marburger Beiträge zur Archäologie, Bd 2. Marburg: Eigenverlag des Archäologischen Seminars der Philipps-Universität (2015) 1-7.

İşlenmiş, yarı işlenmiş tarımsal ürünler ve mortarlar, güneydoğu Ege ile Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz arasındaki ilişkiler ağının anlaşılmasında, kutsal alanlarda ele geçmiş olan adak eşyalarından çok daha fazla yardımcı olabilmektedir. Kuzeydoğu Akdenizli tüccarlar, Akdeniz dünyasındaki ticari etkinliklerini sürdürebilmek için, ticari değer oluşturan ve yüzlerce yıldır ticaretini yaptıkları ürünleri düzenli ve sürekli temin etmek zorundaydılar. Bu zorunluluğun temelinde bölgeler arası değişen ürün kapasitesi ve kalitesi, bölgesel rekolte azlığı veya çokluğu, elitler için uzak yerden gelen ürünlerin cazibesi gibi sebepler şüphesiz etkili olmuştur[84]. Son yıllarda belgelenmiş batık verileri doğrultusunda ticari değere sahip malları üreten, toplayan, depolayan ve gerekli yerlere pazarlayan bir ticari mekanizmada, Kıbrıs ve çevresinin olduğu kadar, güneydoğu Ege topluluklarının da rolü önemli gibi görünmektedir[85].

Batıkların kargolarında belgelenmiş amphora ve mortarların varlığı, MÖ 7. yy.'da güneybatı Anadolu insanının, uzak bölgelerden gelen malları alan ve uluslararası piyasaya ürünlerini pazarlayan bireyler olarak Akdeniz uluslararası ticareti ağında yerini aldığını göstermektedir. Burada temel sorun, Karia kökenli hangi ürünlerin ticaretinin yapıldığıdır. Alışılmış öneriler, batıklardaki amphoraların daha çok zeytinyağı ve şarap taşımacılığında kullanıldıkları şeklindedir. İki uzak bölge arasındaki ticari ilişkilerin, özellikle Karia toplulukları ve liman yerleşimlerinin sosyal ve ekonomik örgütlenmesine olan etkisi için söylenebilecekler henüz oldukça sınırlıdır. Kıbrıs/kuzeydoğu Akdeniz kaynaklı adak eşyaları, mortarlar, amphoralar ve sınırlı sayıda ele geçen diğer seramikler[86], Kıbrıs gibi uzak coğrafyadan gelen ürünlerin yoğunluğu ve çeşidi konusunda bilgi vermektedir. Karia topluluklarının tarımsal ürünlerinin iki bölge arasındaki ticari ilişkilerde oynadığı rol, batıkların varlığı ile de belgelenmektedir. Ancak Kıbrıs'ta Karia Bölgesi'ne ait materyal kültürünün kanıtları nelerdir diye sorulduğunda ise, verilebilecek cevapların şüpheli ve yetersiz olduğu görülmektedir. Karia Bölgesi'nin Arkaik Dönem seramik paketi içerisinde istisnasız en iyi bilinen ve Karia kasesi[87] olarak tanımlanabileceği önerilmiş olan kaselerden iki örnek Amathus'tan bilinmektedir[88].

Sonuç

Yukarıda tanıtılmış olan Pedasa Athena Kutsal Alanı buluntusu mortarlar, bu işlevsel kap formunun Karia coğrafyası kutsal alanlarında, Ege kültür dünyasının diğer kutsal alanlarında olduğu gibi, ritüel kek ve yemek hazırlama ve servis amacına dönük olarak kutsal alan kült eşyaları arasında yerini aldığını göstermektedir. Arkeolojik ve arkeometrik veriler ışığında, MÖ 7. ve 6. yy.'larda Kıbrıs mortarlarının denizaşırı dağılımlarının şaşırtıcı derecede yüksek olduğu

---

84 L. Foxhall, "Cargoes of the heart's desire: the character of trade in the Archaic Mediterranean world", bk.: N. R. E. Fisher – H. van Wees (ed.), Archaic Greece: new approaches and new evidence (1998) 295-309; L. Foxhall, "Village to City: Staples and Luxuries? Exchange Networks and Urbanization Mediterranean urbanization, 800-600 BC", bk.: R. Osborne – B. Cunliffe (ed.), Proceedings of the British Academy 126 (2005) 233-248; Greene – Leidwanger – Özdaş 2013, 33.

85 Kıbrıs kökenli malların taşıyıcılarının Kıbrıslı, Fenikeli ve Yunanlı kimliği ile ilgili tartışmalar için bk.: Fourrier 1999; Kourou 2003; Villing 2006, 41; Henke 2011, 221; Villing 2013, 79-80; Kourou 2015.

86 Attula 2006, 112, Taf. 69, 202a.

87 Özer 2015b, 335-336, Res. 2. Arkeolojik veriler doğrultusunda, bu kase formunun Dor, Leleg ve Kar topluluklarınca yaygın kullanıldığı görülmektedir. Dolayısı ile, Amathus buluntusu kaselerin, doğrudan Kar insanı ile ilişkilendirilmesi, sadece bir olasılık olarak görülmelidir. Kuzeydoğu Akdeniz kıyısında yer alan Tell Sukas, bu tip kaselerin oldukça iyi temsil edildiği denizaşırı yerleşimlerin başında gelmektedir: G. Ploug, Sukas II, The Aegean, Corinthian and Eastern Greek Pottery and Terracottas (1973) 33, 36, fig. C 128 c4-c6.

88 S. Fourrier, "East Greek and Cypriote ceramics of the Archaic period", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, fig. 1; J.-P. Thalmann, "Céramique trouvée à Amathonte", bk.: E. Gjerstad (ed.), Greek Geometric and Archaic Pottery found in Cyprus (1977) 70-71, Pl. 3, 12.

anlaşılmıştır. Pedasa Athena Kutsal Alanı buluntusu mortarların büyük bir kısmı Kıbrıs, geriye kalanların ise Kıbrıs tiplerinin güneydoğu Ege taklitleri olduğu dikkat çekmektedir. Son yıllarda belgelenmiş olan batıklarda karşılaşılan Kıbrıs amphoraları, bölgenin yerleşimleri ve kutsal alanlarında ele geçen mortarlar ve adak eşyaları, güneydoğu Ege ile Kıbrıs arasında MÖ 7. yy.'ın ortalarından MÖ 6. yy.'ın 2. çeyreğine kadar süren oldukça güçlü kültürel ve ticari ilişkilerin varlığını desteklerken, Karia topluluklarının, bu ilişkiler ağının önemli bir parçası olduğuna da şüphe bırakmamaktadır.

Katalog

Kat. No. 1. Tam profil mortar (Res. 3). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 37 cm; Yükseklik: 8 cm; Dip çapı: 16 cm. Birleşen üç parça. Soluk kırmızı (2.5 YR 6/2) kil; açık kahve (2.5 Y 8/3) astar. Açık gri (5 Y 7/2) parçacıklar ve az miktarda kırmızımsı sarı (5YR 6/6) parçacık. Yoğun altın renkli mikalı, gözenekli kil. İç ve dışta astar kısmen, gövde altı ve çanak tabanı ise, iç bölümde aşınmıştır. Pürtüklü yoğun kumlu, rende hissi veren yüzey.

Kat. No. 2. Mortar ağız parçası (Res. 3). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 36.4 cm; Korunan yükseklik: 3.4 cm; Maksimum boyut: 10.4 cm. Birleşen iki parça. Soluk kırmızı (2.5 YR 6/2) kil; açık kahve (2.5 Y 8/3) astar. Kil içerisinde soluk sarı (5 Y 7/3) ve açık gri (5 Y 7/1 parçacıklar. Az mikalı, gözenekli, taşcık, kum ve küçük parçacıklar halinde dağılmış katkılı, homojen görünümlü olmayan kil.

Kat. No. 3. Mortar ağız parçası (Res. 3). PDS. 15.08.09.KA.T1.S1.8C, 14.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 34 cm; Korunan yükseklik: 5.9 cm. Maksimum boyut: 11.5 cm. Birleşen iki parça. Kırmızımsı gri (2.5 YR 6/1) öz; soluk kırmızı (2.5 YR 6/2) kil; açık kahve (2.5 Y 8/2, 8/3) astar. Küçük ölçekli altın renkli mikalı, gözenekli, kaygan yüzeylidir. Kesitte seramik parçası, kum ve gri parçacıklar daha homojen dağılmış ve soluk sarı parçacıklar daha az. Renk olarak homojen görünmeyen kil.

Kat. No. 4. Mortar ağız parçası (Res. 3). PDS.14.08.09.KA.T1.S1.8D/9. Ağız çapı: 34.2 cm; Korunan yükseklik: 3.2 cm; Maksimum boyut: 18 cm. Birleşen iki parça. Hafif kırmızı (2.5 YR 5/2) öz; açık kırmızımsı kahve (2.5 YR 6/3) kil; açık kahve (2.5 Y 8/2, 8/3) astar. Altın renkli mikalı, gözenekli, kaygan yüzeylidir. Kum ve gri parçacıklar daha homojen dağılmış ve soluk sarı parçacıklar daha az. Renk olarak homojen görünmeyen kil.

Kat. No. 5. Mortar ağız parçası (Res. 3). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 38 cm; Korunan yükseklik: 3.3 cm. Maksimum boyut: 7.3 cm. soluk kırmızı (2.5 YR 6/2) kil; açık kahve (2.5 Y 8/2, 8/3) astar. Az, altın renkli mikalı, gözenekli, kaygan yüzeylidir. Renk olarak homojen görünümlü olmayan kil, yukarıdaki örnekler gibi gri ve soluk sarı parçacıklar.

Kat. No. 6. Mortar ağız parçası (Res. 4). PDS.13.08.09.KA.T1.S1.8C. Korunan yükseklik: 3.8 cm; Maksimum boyut: 6.8 cm. Soluk kırmızı (2.5 YR 6/2) öz; açık kırmızı (2.5 YR 6/6) kil, açık kahve (2.5 Y 8/2, 8/3) astar. Kalın olan öz ile kaplama arasında kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6) hamur. Küçük ölçekli altın renkli mikalı, gözeneklidir. Kil içerisinde topak halinde soluk sarı (5 Y 7/3, 7/4) ve açık gri (5 Y 7/2) parçacıklar homojen dağılmışlardır.

Kat. No. 7. Mortar ağız parçası (Res. 4). PDS.04.08.09.KA.T1.S1.3A.33. Ağız çapı: 33.2 cm; Korunan yükseklik: 3.7 cm; Maksimum boyut: 7.1 cm. Açık kırmızımsı kahve (5 YR 6/3) öz; kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) kil; çok soluk kahve (10 YR 8/2) astar. Küçük ölçekli altın renkli mikalı, gözenekli ve az kireçlidir. Astar, dışta daha belirgin kabuk gibi, içte daha hamur ile bütünleşmiş görünümdedir. Astar ile öz arasındaki kil 6 no.lu örnek ile aynıdır. Homojen görünümlü olmayan kil içinde soluk sarı (5 Y 7/3) ve gri parçacıklar.

Kat. No. 8. Mortar ağız parçası (Res. 4). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 35.6 cm; Korunan yükseklik: 8.5 cm; Maksimum boyut: 17.2 cm. Açık zeytuni gri (5 Y 6/2) öz; soluk sarı (5 Y 7/4) kil; soluk sarı (5 Y 8/3) astar. Az, altın renkli mikalı, boşluklu, homojen görünümlü kil.

Kat. No. 9. Mortar dip parçası (Res. 4). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Dip çapı: 16.6 cm; Korunan yükseklik: 4.4 cm; Maksimum boyut: 10.4 cm. Açık gri (2.5 YR 7/1, 10 YR 7/1) öz; çok soluk

kahve (10 YR 7/4) kil; açık kahve (2.5 Y 7/3, 8/3) astar. Altın renkli mikalı, taşçıklıdır. Kırıldıktan sonra yanmıştır. İç yüzey aşınmış ve pürtüklüdür.

Kat. No. 10. Mortar ağız parçası (Res. 5). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 38 cm; Korunan yükseklik: 5.5 cm; Maksimum boyut: 9.5 cm; Kahve (7.5 YR 4/2) kil; içte açık kahve (7.5 YR 6/4), dışta açık kahve (10 YR 6/3) astar. Altın ve gümüş renkli mikalı, gözenekli, kuvars ve kireç parçalı, homojen görünümlü kil.

Kat. No. 11. Mortar ağız parçası (Res. 5). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.9. Ağız çapı: 34 cm; Korunan yükseklik: 4 cm; Maksimum boyut: 6.5 cm. Açık kahve (7.5 YR 6/4) öz; kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) kil; içte pembe (5 YR 7/4), dışta açık kırmızımsı kahve (5 YR 6/4) astar. Yoğun ve küçük ölçekli gümüş ve altın renkli mikalı, gözenekli, küçük taşçık, kuvars ve kum katkı içeren kil.

Kat. No. 12. Mortar ağız parçası (Res. 5). PDS.04.08.09.KA.T1.S1.3A.34. Korunan yükseklik: 3.5 cm; Maksimum boyut: 7.7 cm. Kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6) kil; açık kahve (7.5 YR 6/3) astar. Küçük ölçekli gümüş renkli mikalı, homojen görünümlü kil.

Kat. No. 13. Mortar ağız parçası (Res. 5). PDS.14.08.09.KA.T1.S1.8D. Korunan yükseklik: 6.4 cm; Maksimum boyut: 11.3 cm. Sarımsı kırmızı (5 YR 5/6) kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) kil; açık kahve (7.5 YR 6/4) astar; kırmızımsı kahve (2.5 YR 5/4) firnis band. Küçük ölçekli gümüş renkli mikalı, gözenekli, az kuvars ve ot katkı içeren kil.

Kat. No. 14. Mortar ağız parçası (Res. 5). PDS. 31.07.09.KA.T1.S1.2. Ağız çapı: 31 cm; Korunan yükseklik: 3.7 cm; Maksimum boyut: 7.1 cm. Kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) kil; pembe (7.5 YR 7/4) astar. Küçük ölçekli gümüş renkli mikalı, gözenekli ve kireç parçası içeren kil.

Kat. No. 15. Mortar ağız parçası (Res. 5). PDS.2009. Kesit. Ağız çapı: 26 cm; Korunan yükseklik: 3.6 cm; Maksimum boyut: 8.6 cm. Kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6) kil; çok soluk kahve (10 YR 7/4) astar. Astar, her iki yüzeyde de neredeyse tamamen aşınmıştır. Yoğun, küçük ölçekli gümüş renkli mikalıdır.

Kat. No. 16. Mortar ağız parçası (Res. 6). PDS.29.07.2013.KA.BT.SI.1. Ağız çapı: 31 cm; Korunan yükseklik: 4.1 cm; Maksimum boyut: 8.6 cm. Açık sarımsı kahve (10 YR 6/4) kil; açık kahve (2.5 Y 8/2) astar. Gümüş renkli mikalı, gözenekli, taşçıklı, kireç taşı parçalı kil. Dış yüzey tamamen aşınmış, içte, kil ile bütünleşmiş beyaz astar.

Kat. No. 17. Ağız parçası (Res. 6). PDS.2013.KA.T1.S1. Ağız çapı: 36 cm; Korunan yükseklik: 3.7 cm; Maksimum boyut: 11.5 cm. Soluk kırmızı (2.5 YR 6/2) öz; açık kırmızı (2.5 YR 6/8) kil; çok soluk kahve (10 YR 7/3) astar. Küçük ölçekli, yoğun gümüş renkli mikalı, kireç ve kum içeren kil. İçte ince, dışta ise kaplama gibi astarlıdır.

Kat. No. 18. Mortar dip parçası (Res. 6). PDS.15.08.09.KA.T1.S1.8C, 14.08.09.KA.T1.S1.9. Dip çapı: 18 cm; Korunan yükseklik: 3.1 cm; Maksimum boyut: 13 cm. Birleşen üç parça. Kırmızımsı kahve (5 YR 5/3), pembemsi gri (7.5 YR 6/2) öz; kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) kil; içte pembe (7.5 YR 8/3), dışta pembe (5 YR 7/4) astar; taban altında astarın iyi korunduğu yerde açık kahve (2.5 Y 8/2) astar. Gümüş renkli mikalı, gözenekli, az taşçık/kumcuk, ot ve kireç içeren kil. İç yüzey aşınmış, pürtüklüdür.

Kat. No. 19. Mortar ağız parçası (Res. 6). PDS.29.07.09.KA.T1.S1.1A.19. Korunan yükseklik: 3.9 cm; Maksimum boyut: 7.2 cm. Açık kahve (7.5 YR 6/4) öz; açık kahve (2.5 Y 7/4) kil; açık kahve (2.5 Y 8/2, 8/3) astar.

Kat. No. 20. Mortar dip parçası (Res. 6). PDS.01.08.2013.KA.BT.SI.IV. Dip çapı: 22 cm; Korunan yükseklik: 3.7 cm; Maksimum boyut: 9.3 cm. Açık kahve (7.5 YR 6/4) öz; açık kahve (2.5 Y 7/4) kil; açık kahve (2.5 Y 8/3) astar. Dış ve taban tamamen aşınmış, içte, daha az aşınma.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Alexandrescu 1978 P. Alexandrescu, La céramique de l'époque Archaïque et Classique (VIIe-IVe s.) Histria IV (1978).

Alexandrescu 2005 P. Alexandrescu, Les résultats des fouilles, vol. 7, La zone sacrée d'époque grecque (fouilles 1915-1989) (2005).

Attula 2006 R. Attula, "Ostdorische Keramik", bk.: Berges 2006, 114-136.

Avissar 1987 M. Avissar, "The Medieval to Persian Periods: Architecture, Stratigraphy and Find", bk.: A. Ben-Tor – Y. Portugali (ed.), Tell Qiri, A Village in the Jezreel Valley, Report of Archaeological Excavations 1975-1977, Qedem 24 (1987) 7-26.

Ballard v.d. 2002 R. D. Ballard – L. E. Stager – D. Master – D. Yoerger – D. Mindell – L. L. Whitcomb – H. Singh – D. Piechota, "Iron Age shipwrecks in deep water off Ashkelon, Israel", AJA 106:2, 2002, 151-168.

Bellelli – Botto. 2002 V. Bellelli – M. Botto, "I bacini di tipo fenicio-cipriota: considera-zioni sulla diffusione di una forma ceramica nell'Italia medio-tirrenica nel periodo compreso tra il VII e il VI secolo a.C", bk.. O. Paolette – L. T. Perna (ed.), Etruria e Sardegna centro-settentrionale tra l'età del bronzo finale e l'arcaismo. Atti del XXI Convegno di studi etruschi ed italici, Sassari, Alghero, Oristano, Torralba, 13-17 ottobre 1998 Pisa (2002) 277-307.

Bennett – Blakely 1989 W. J. Jr. Bennett - J. A. Blakely, Tell el-Hesi: The Persian Period (Stratum V) (1989).

Berges 2002 D. Berges, "Archaische Funde aus Alt-Knidos", IstMitt 52, 2002, 99-163.

Berges 2006 D. Berges, Knidos, Beiträge zur Geschichte der archaischen Stadt (2006).

Berges – Tuna 2000 D. Berges – N. Tuna, "Das Apollonheiligtum von Emecik", IstMitt 50, 2000, 171-213.

Bikai 1978 P. M. Bikai, The Pottery of Tyre (1978).

Blakely – Bennett 1989 J. A. Blakely – W. J. Bennett, "Levantine mortaria of the Persian period", bk.: J. A. Blakely – W. J. Bennett (ed.), Analysis and Publication of Ceramics: The Computer Data-Base in Archaeology (BAR International Series 551) (1989) 45-65.

Blinkenberg.1931 C. Blinkenberg, Lindos. Fouilles de l'Acropole 1902-1914. I. Les petits objets (1931).

Bol – Kleibl – Rogge 2009 R. Bol – K. Kleibl – S. Rogge (ed.), Zypern – Insel im Schnittpunkt interkultureller Kontakte. Adaption und Abgrenzung von der Späten Bronzezeit bis zum 5. Jh. v. Chr. Symposium, Mainz 7.-8. Dezember 2006 (2009).

Briend – Humbert 1980 J. Briend – J.-B. Humbert, Tell Keisan (1971-1976), une citè phènicienne en Galilèe (1980).

Chistov – Ilyina – Shcherbakova 2015 D. E. Chistov – J. I. Ilyina – O. E. Shcherbakova, "Cookware and Kitchen Utensils from the Archaic Berezan Settlement", Klio 11 (107) 2015, 13-24.

D'Angelo 2010 I. D'Angelo, "Le produzioni locali di ceramica fine e di uso comune in età arcaica a Cirene dagli scavi della "Casa del Propileo", bk.: M. Luni (ed.), Cirene e la Cirenaica nell'antichita (2010) 105-115.

Elayi – Sayegh 1998 J. Elayi – H. Sayegh (ed.), Un quartier du port phénivien de Beyrouth au Fer III/ Perse. Les Objets (1998).

Fantalkin 2001 A. Fantalkin, "Mezad Hashavyahu: Its Material Culture and Historical Background", TelAvivJA 28, 2001, 3-165.

Fourrier 1999 S. Fourrier, Chypre et la Grèce de l'Est à l'époque archaïque (VII-Ve s. av. J.-C.) (Lumière Lyon 2 Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 1999).

Furtwängler 1980 A. E. Furtwängler, "Heraion von Samos: Grabungen im Südtemenos 1977, I. Schicht- und Baubefund, Keramik", AM 95, 1980, 149-224.

Gantès 2002 L. F Gantès, "Note sur les "cuvettes" ou "mortiers" du Levant trouvés à Marseille et en Provence", CahCEC 32, 2002, 387-396.

Graeve 2013 V. von Graeve, "Das Aphrodite-Heiligtum von Milet und seine Weihegaben", bk.: D. Raue – I. Gerlach (ed.), Forschungscluster 4, Heiligtümer: Gestalt und Ritual, Kontinuität und Veränderung, Sanktuar und Ritual. Heilige Plätze im archäologischen Befund (2013) 5-17.

Greene – Lawall – Polzer 2008
E. S. Greene – M. L. Lawall – M. E. Polzer, "Inconspicuous Consumption: The Sixth-Century B.C.E. Shipwreck at Pabuç Burnu, Turkey", AJA 112.4, 2008, 685-711.

Greene – Leidwanger – Özdaş 2011
E. Greene – J. Leidwanger – H. Özdaş, "Two Early Archaic Shipwrecks at Kekova Adası and Kepçe Burnu, Turkey", IntJNauA 2011, 60-68.

Greene – Leidwanger – Özdaş 2013
E. Greene – J. Leidwanger – H. Özdaş, "Expanding Contact and Collapsing Distances in Early Cypro-Archaic Trade: Three Case Studies of Shipwrecks of the Turkish Coast", bk.: M. L. Lawall – J. Lund (ed.), The Transport Amphorae and Trade of Cyprus (2013) 22-34.

Hanfmann 1963 G. M. A. Hanfmann, "The Iron Age pottery of Tarsus", bk.: H. Goldman (ed.), Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol. III: The Iron Age (1963) 18-332.

Henke 2005 J.-M. Henke, "Funde aus Milet XVIII. Kyprische Koroplastik", AA 2005.2, 49-71.

Henke 2009a J.-M. Henke, "Kyprische Koroplastik aus Milet", bk.: Bol – Kleibl – Rogge 2009, 71-91.

Henke 2009b J.-M. Henke, "Cypriote terracottas from Miletus", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 206-217.

Henke 2011 J.-M. Henke, "New Evidences for the Definition of Workshops of Cypriote Terracottas at East Aegean Findingspots and its Chronological Background", bk.: Cahiers du Centre d'Etudes Chypriotes 41, 2011, 211-222.

Hermary 1998 A. Hermary, "Votive offerings in the sanctuaries of Cyprus, Rhodes and Crete during the late Geometric and Archaic period", bk.: Karageorghis – Stampolidis 1998, 265-275.

Hommel 1967 P. Hommel, "Funde von der Oberburg", bk.: G. Kleiner – P. Hommel – W. Müller-Wiener, Panionion und Melie, Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, 23. Ergänzungsheft (1967) 133-166.

Höckmann 2007 U. Höckmann, "Zyprisch-griechische Kleinplastik: Kouroi, andere Figuren und plastisch verzierte Gefässe", bk.: U. Höckmann (ed.), Archäologische Studien zu Naukratis II (2007) 5-251.

Höckmann 2009 U. Höckmann, "Male figures bearing sacrificial animals from Cyprus, the Aegean and Naukratis", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 252-262.

Iacovou 2014 M. Iacovou, "Cyprus during the Iron Age Through the Persian Period, From the 11th Century BC to the Abolition of the City-Kingdoms (c. 300 BC)", bk.: M. L. Steiner – A. E. Killebrew (ed.), The Oxford Handbook of the Archaeology of the Levant (c. 8000-332 BcE) (2014) 795-824.

Isler 1978 H. P. Isler, Das archaische Nordtor und seine Umgebung im Heraion von Samos, Samos IV (1978).

Jacopi 1931 G. Jacobi, Clara Rhodos IV, Esplorazione archeologica di Camiro I, scavi nelle necropoli Camiresi 1929-1930, Istituto storico-archeologico (1931).

Johnston 1993 A. W. Johnston, "Pottery from Archaic Building Q at Kommos", Hesperia 62.3, 1993, 339-382.

Johnston 2005 A. W. Johnston, "Kommos: Further Iron Age Pottery", Hesperia 74.3, 2005, 309-393.

Kalaitzoglou 2008 G. Kalaitzoglou, Assesos. Ein geschlossener Befund südionischer Keramik aus dem Heiligtum der Athena Assesia, MilForsch 6 (2008).

Karageorghis 1967 V. Karageorghis, Excavations in the Necropolis of Salamis I, Nicosia: Department of Antiquities, Cyprus (1967).

Karageorghis 1970 V. Karageorghis, Excavations in the Necropolis of Salamis II, Nicosia: Department of Antiquities, Cyprus (1970).

Karageorghis 1973 V. Karageorghis, Excavations in the Necropolis of Salamis III, Nicosia: Department of Antiquities, Cyprus (1973).

Karageorghis 1978 V. Karageorghis, Excavations in the Necropolis of Salamis IV, Nicosia: Department of Antiquities, Cyprus (1978).

Karageorghis 1999 V. Karageorghis, Excavations at Kition VI. The Phoenician and Later Levels, Part 1 (1999).

Karageorghis 2009 J. Karageorghis, "Moulds, Production and circulation of terracottas of Cypriote style in Cyprus and the Eastern Aegean during the Archaic period", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 144-170.

Karageorghis – Stampolidis 1998
V. Karageorghis – N. C. Stampolidis (ed.), Eastern Mediterranean: Cyprus-Crete 16th-6th Centuries BC. Proceedings of the International Symposion in Rethymnon-Crete, 13-16 May 1997 (1998).

Karageorghis – Kouka 2009
V. Karageorghis – O. Kouka (ed.), Cyprus and the East Aegean Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC, An International Archaeological Symposium held at Pythagoreion, Samos October 17th-18th 2008 (2009).

Kerschner 1997 M. Kerschner, "Ein stratifizierter Opferkomplex des 7. Jh.s v. Chr. aus dem Artemision von Ephesos", ÖJh 66, 1997, 84-226.

Kleibl 2006 K. Kleibl, "Terrakottavotive", bk.: Berges 2006, 153-182.

Kleibl 2009 K. Kleibl, "Zypro-archaische Terrakottavotive aus dem Apollon-Heiligtum in Emecik (Türkei) als Zeugnis interkultureller Beziehungen", bk.: Bol – Kleibl – Rogge 2009, 113-138.

Kourou 2003 N. Kourou, "Rhodes: the Phoenician Issue Revisited. Phoenicians at Vroluia?", bk.: Stampolidis – Karageoerghis 2003, 249-262.

Kourou 2015 N. Kourou, "Literacy, networks and social dynamics in archaic Rhodes", bk.: S. Nawracala – R. Nawracala (ed.), Polymatheia, Festschrift für Hartmut Matthäus anläßlich seines 65. Geburtstages (2015) 245-263.

Kyrieleis 2009 H. Kyrieleis, "Intercultural commerce and diplomacy: Near Eastern, Egyptian and Cypriot artefacts from the Heraion of Samos, bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 139-143.

Lehmann 1996 G. Lehmann, Untersuchungen zur späten Eisenzeit in Syrien und Libanon: Stratigraphie und Keramikformen zwischen ca. 720 bis 300 v. Chr. (Altertumskunde des Vorderen Orients 5) (1996).

Lehmann 1998 G. Lehmann, "Trends in local pottery development of the late Iron Age and Persian period in Syria and Lebanon, ca. 700-300 B.C.", BASOR 311, 1998, 7-37.

Leidwanger – Özdaş – Greene 2012
J. Leidwanger – H. Özdaş – E. Greene, "Sourcing the Cargos of three archaic Shipwrecks: Kekova Adası, Kepçe Burnu and Çaycağız Koyu", ArkST 27, 2012, 393-409.

Lüdorf 2007 G. Lüdorf, "Die Rastersurveys an Çatallar und Belen Kuyu Tepe", bk.: H. Lohmann, "Forschungen und Ausgrabungen in der Mykale 2001-2006", IstMitt 57, 2007, 168-177.

Martelli 1988 M. Martelli, "La Stipa Votiva dell'Athenaion di Jalysos: Un Primo Bilancio", bk.: S. Dietz – I. Papachristodoulou (ed.), Archaeology in the Dodecanese (1988) 104-120.

Matteucci 1987 P. Matteucci, "L'uso dei mortai di terracotta nell'alimentazione antica", StClOr 36, 1987, 239-277.

Mazar – Panitz-Cohen 2001
A. Mazar – N. Panitz-Cohen, Timnah (Tel Batash) II: The Finds from the First Millennium BCE, Qedem 42 (2001).

Mommsen – Schwedt – Attula 2006
H. Mommsen – A. Schwedt – R. Attula, "Chemische Klassifizierung von 137 Keramikproben aus den Grabung in Emecik und des Töphereistandorts Reşadiye durch Neutronenaktivierungsanalyse", bk.: Berges 2006, 199-204.

Mylonas 1999 D. G. Mylonas, Archaische Kalksteinplastik Zyperns Untersuchungen zur Ikonographie, Typologie und formgeschichtlichen Entwicklung der kyprischen Rundplastik der archaischen Zeit, MATEO Monographien Band 7 (1999).

Mylonopoulos 2008 J. Mylonopoulos, "„Fremde" Weihungen in Heiligtümern der Ostägäis im 7. und 6. Jh. v. Chr.", Tagung, Austausch von Gütern, Ideen und Technologien in der Ägäis und im östlischen Mittelmeer. Von der prähistorischen bis zu der archaischen Zeit (2008) 363-383.

Oren 1984 E. D. Oren, "Migdol: A new fortress on the edge of the eastern Nile Delta", BASOR 256, 1984, 7-44.

Özer 2015a B. Özer, "Kutsal Alan Batı Teras Sondajı", bk.: A. Diler – B. Özer – M. Çur – A. Yaman, "Pedasa 2013", KST 36, 2015, 244-347.

Özer 2015b B. Özer, "Kıyı Karia Arkaik Seramiği: Yerel Formlar, Kültürel Sınırlar", bk.: E. Okan – C. Atilla (ed.), Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan (2015) 329-354.

Özer 2015c B. Özer, "Archaic Pottery of Coastal Caria: Finds from a Cremation Burial at Bybassos", bk.: R. G. Gürtekin-Demir – H. Cevizoğlu – Y. Polat – G. Polat (ed.), Keramos, Ceramics: A Cultural Approach, Proceedings of the First International Conference at Ege University, İzmir, May 9-13 2011 (2015) 197-207.

Özer 2017 B. Özer, "Orientalizing Style Pottery from Pedasa: Ionian Imports", Karia Arkhaia, La Carie, des origines à la période pré-hékatomnide, Colloque international, 14-16 novembre 2013 İstanbul (baskıda).

Roos 1994 P. Roos, "The tombs of San cataldo", L. Wendt – M-B. Lundgren – P. Roos – E. Rystedt – M. S. Olofsson – C. B. Persson, Acquarossa, Vol VII. Trial Trenches, Tombs and Surface Finds (1994) 207-262.

Salles 1991 J.-F. Salles, "Du Blé de L'huile et du Vin. (Notes sur les échanges commerciaux en Méditerranée orientale vers le milieu du 1er millénaire av. J.-C.)", bk.: H. Sancisi-Weerdenburg – A. Kuhrt (ed.), Achaemenid History VI, Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a new Empire, Proceedings of the Groningen 1988, Achaemenid History Workshop, Leiden (1991) 207-236.

Schattner 2007 T. G. Schattner, Die Fundkeramik vom 8. bis zum 4. Jahrhundert v. Chr. Didyma Teil 3, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahre 1962, Band 4 (2007).

Schmidt 1968 G. Schmidt, Kyprische Bildwerke aus dem Heraion von Samos, Samos VII (1968).

Senff 2009 R. Senff, "Beasts, heroes and worshippers: Cypriote limestone statuettes from the sanctuary of Aphrodite at Miletus", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 218-228.

Sørensen 1991 L. W. Sørensen, "Cypriote terracottas from Lindos in the light of new discoveries', bk.: F. Vandenabeele – R. Laffineur (ed.), Cypriote Terracottas. Proceedings of the First International Conference of Cypriote Studies. Brussels-Liege-Amsterdam. 29 May-1 June 1989 (1991) 225-240.

Spataro – Villing 2009 S. Spataro – A. Villing, "Scientific investigation of pottery grinding bowls from the Archaic and Classical eastern Mediterranean", The British Museum Technical Research Bulletin 3, 2009, 89-100.

Stager – Master – Schloen 2011
L. E. Stager – D. M. Master – J. D. Schloen (ed.), Final Reports of the Leon Levy expedition to Ashkelon, Ashkelon 3, The Seventh century B.C. (2011).

Stampolidis – Karageorghis 2003
N. C. Stampolidis – V. Karageorghis (ed.), Sea Routes. Interconnections in the Mediterranean 16th-6th c. BC. Proceedings of the International Symposium held at Rethymnon, Crete in September 29th - October 2nd 2002 (2003).

Stern 1982 E. Stern, Material Culture of the Land of the Bible in the Persian Period 538-332 BC (1982).

Stern 1995a E. Stern (ed.), Excavations at Dor, Final Report, Vol. 1B, Areas A and C: The Finds, Qedem 2 (1995).

Stern 1995b E. Stern, "Local pottery of the Persian period", bk.: Stern 1995a, 51-92.

Tuna v.d. 2009 N. Tuna – N. Atıcı – Ü. Muşkara – İ. Sakarya, "Some remarks on the limestone figurines recently found at the Archaic sanctuary of Apollo in the territory of Knidos", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 229-243.

Tuna – Sakarya 2013 N. Tuna – İ. Sakarya, "Reşadiye ve Burgaz Kazılarında Bulunan Mortarların Tipolojik Gelişimi", bk.: M. Tekocak (ed.), K. Levent Zoroğlu'na Armağan (2013) 729-741.

Viglaki-Sofianou – Marantidou 2009
M. Viglaki-Sofianou – P. Marantidou, "The Cypriote collection in the Archaeological Museum of Samos: a new exhibition", bk.: Karageorghis – Kouka 2009, 189-192.

Villing 2006 A. Villing, ''Drab bowls' for Apollo: the mortaria of Naukratis and exchange in Archaic eastern Mediterranean', bk.: Villing – Schlotzhauer 2006, 31–46.

Villing 2009 A. Villing, "The Daily Grind of Ancient Greece: Mortars and Mortaria between Symbol and Reality", bk.: A. Tsingarida (ed.), Shapes and Uses of Greek Vases (7th-4th centuries B.C.). Proceedings of the Symposium held at the Université de Bruxelles, 27-29 April 2006 (Études d'Archéologie 3) (2009) 319-333.

Villing 2013 A. Villing, "Egypt as a "market for Greek pottery: Some thoughts on production, consumption and distribution in an intercultural environment", bk.: A. Tsingarida – D. Viviers (ed.), Pottery Markets in the Ancient Greek World (8th-1st Centuries B.C.): Proceedings of the International Symposium Held at the Université libre de Bruxelles 19-21 June 2008 (Études d'archéologie 5) (2013) 73-101.

Villing – Schlotzhauer 2006

A. Villing – U. Schlotzhauer (ed.), Naukratis: Greek Diversity in Egypt. Studies on East Greek Pottery and Exchange in the Eastern Mediterranean (2006).

Villing – Pemberton 2010

A. Villing – E. Pemberton, "Mortaria from ancient Corinth: Form and Function", Hesperia 79.4, 2010, 555-638.

Waldbaum – Magness 1997

J. C. Waldbaum – J. Magness, "The chronology of early Greek pottery: new evidence from seventh century BC destruction levels in Israel", AJA 101.1, 1997, 23-40.

Zukerman – Ben-Shlomo 2011

A. Zukerman – D. Ben-Shlomo, "Mortaria as a Foreign Element in the Material Culture of the Southern Levant during the 8th-7th Centuries BCE", PEQ, 143.2, 2011, 87-105.

Abstract

Cypriot Mortaria from the Pedasa Athena Sanctuary and their Role in Interregional Commercial Relations

Archaeological finds obtained from the settlements, sanctuaries, and necropoleis of the southeastern Aegean provide ample and detailed information about the eastern Mediterranean and the cultural and commercial ties established in the archaic period. Among all the imported votive objects, Cypriot votive figurines from the sanctuaries of Samos Heraion, Miletos Aphrodite, Emecik Apollon, and Rhodes constitute, without exception, the largest group in terms of quantity and typological diversity. Finds from the Pedasa Athena sanctuary on the Lelegian Peninsula confirm that the city was in fact a part of the Mediterranean cultural and commercial network.

Mortaria, both local and imported, were used as filling material during the construction of the large terrace wall of the Pedasa Athena Sanctuary which dates back to the second half of 4th century B.C. Finds Nos. 1-9 (Figs. 3-4) were among the functional cult objects from the sanctuary and are similar to archaic Cypriot mortaria with their yellow buff appearances, flat bases, diagonal walls, conic bodies, and thick, quadrangular rim profiles. Local imitations repeating the shape (Fig. 5) of imported examples (Cat. nos. 10-12, 14-15), some featuring a decorative band (Cat. no. 13), attest that local examples were soon reproduced in the southeastern Aegean. The majority of the finds (Cat. nos. 1-6, 8-11, 13, 15, 17-18) have been discovered from the same fill as the local and imported high-quality ceramics. Most of the finds from these fills can be dated to the late 7th century B.C. and the first three decades of the 6th century B.C. Mortaria form a close group showing typological and chronological common features as other forms from the same fill. The suggested date of 620-560 B.C. for mortaria unearthed at other centers that show typologically similar features must also be the timeline for the mortaria from Pedasa.

The findings from the sanctuaries of Naucratis Apollo, Emecik Apollo, Samos Heraion, Ephesus Artemis, Assesus Athena, and Miletus Aphrodite suggest that mortaria were used to prepare and serve the food and cakes during the rituals for cult purposes in the sanctuaries of the Aegean world and related areas. All the archaeological evidence confirms that mortaria were among the absolutely indispensable cult objects of sanctuaries.

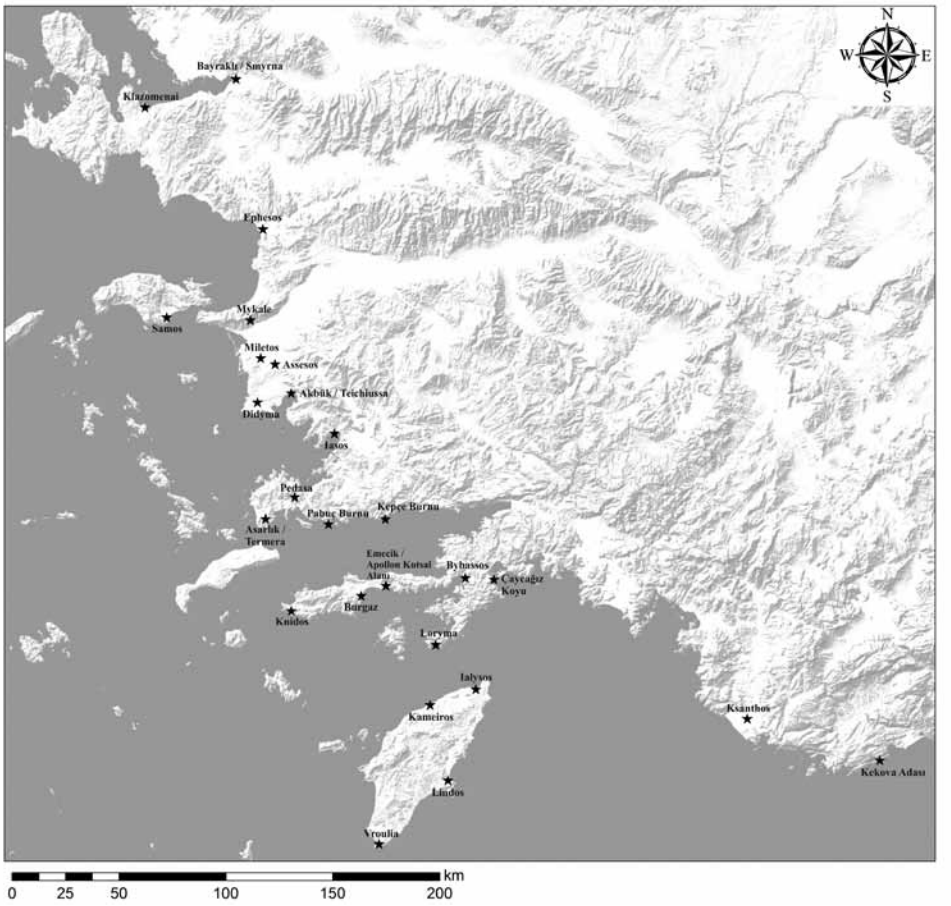
Considering the mortaria discovered in southeastern Aegean settlements and sanctuaries, as well as the examples from the commercial cargo of the Çaycağız Koyu shipwreck, they were clearly quite popular in the region for roughly eighty years extending from the third quarter of the 7th century B.C. to the second quarter of the 6th century B.C. The primary cargo of the Kepçe Burnu shipwreck on the shores of Caria dated around the mid-7th century

B.C. and the Çaycağız Koyu shipwreck dated to the early 6th century B.C. is basket-handled Cypriot amphorae. An overall evaluation of mortaria discovered in settlements, sanctuaries, and shipwrecks in the area reveals that they emerge as commercially valuable merchandise immediately after the mid-7th century when they first appear in the area. The presence of mortaria among the primary merchandise of the cargo aboard the Çaycağız Koyu shipwreck leaves no room for doubt about the commercial value of the mortaria.

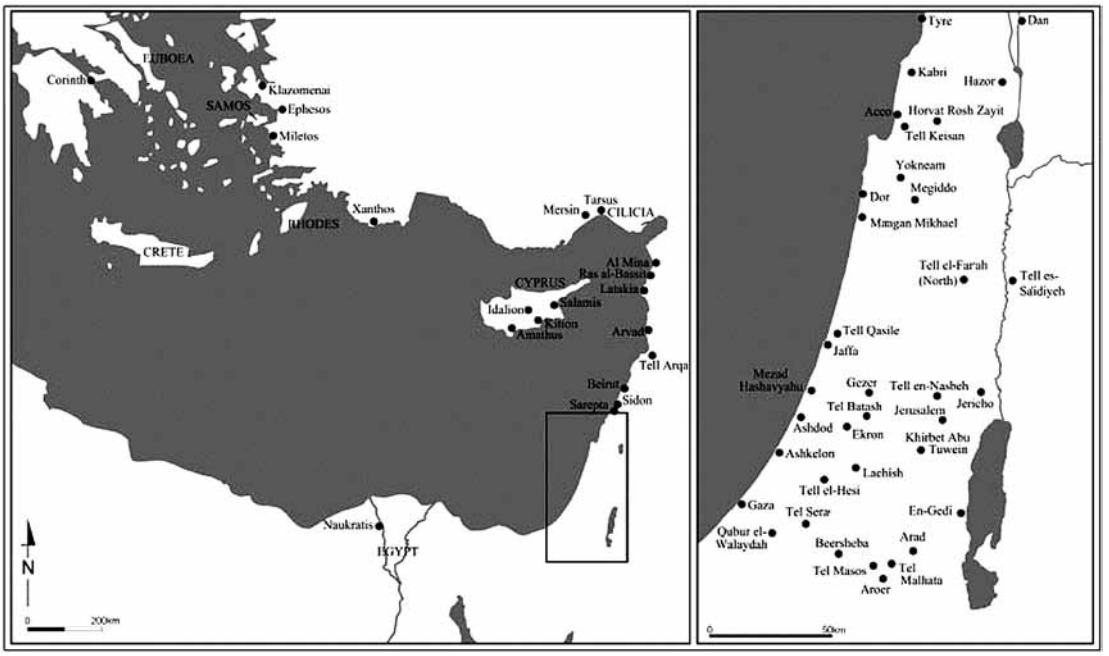
Various functions such as mashing, grinding, and mixing accelerated the rapid spread of imported mortaria and their local counterparts emulating imported originals, and caused them to become widespread in and around the shores of Caria. The scarcity of *lekanai* and similar bowl forms in the ceramic assemblage from the archaic period of the region explains the ample number of mortaria also used as bowls.

Current archaeological data indicates that as of mid-7th century B.C., the relationship between the shores of Caria and Cyprus, which dates far back to the Early Iron Age, continued to grow and evolve in a more regular and uninterrupted fashion. In this network of relations, limestone and terracotta votive objects of Cypriot origin, basket-handled amphorae, mortaria, and surprisingly limited number of other ceramics constitute the documented cluster of data. The collected evidence reveals that the people of Caria were an integral part of the network of cultural and commercial ties in the Mediterranean world and that these relations were instrumental in familiarizing the locals with mortaria. It can be assumed that foreign visitors, locals returning from naval journeys, and mercenaries on their way home contributed towards the popularization of mortaria in the southeastern Aegean.

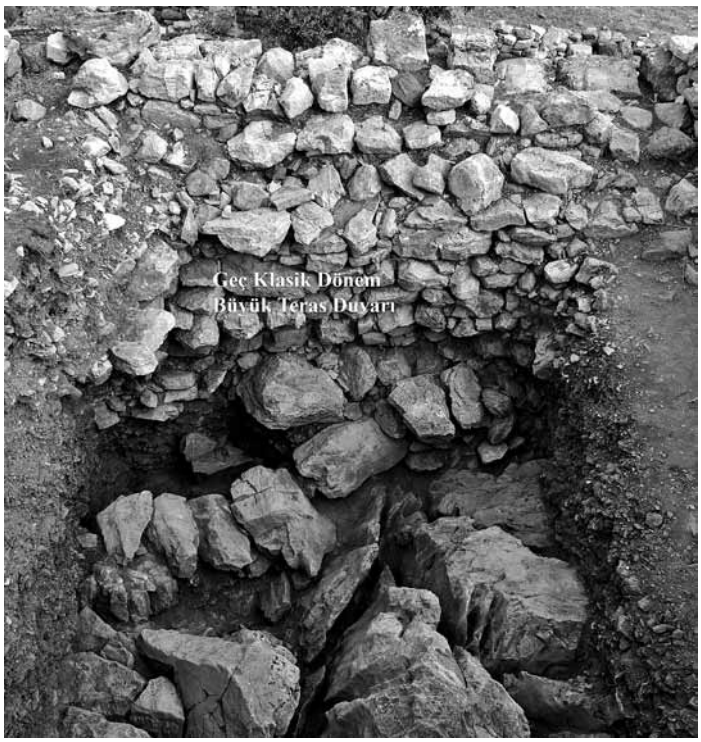
Basket-handled Cypriot amphorae from the shipwrecks indicate that agricultural goods of Carian communities may have held an important place in the relationship between Cypriot and Carian societies as well. For the time being, it may be suggested that the olive oil, wine, and other regional produce of Carian communities played a part in eastern Mediterranean trade. It is striking to see that only a limited number of Cypriot amphorae have been discovered compared to the shipwreck data documented on the shores of the southeastern Aegean. It is evident that merchants of the northeastern Mediterranean procured a portion of the merchandise they sold on the international market directly from Caria and that the amphorae found in the shipwrecks were predominantly used for storing and transporting these goods aboard the ships.

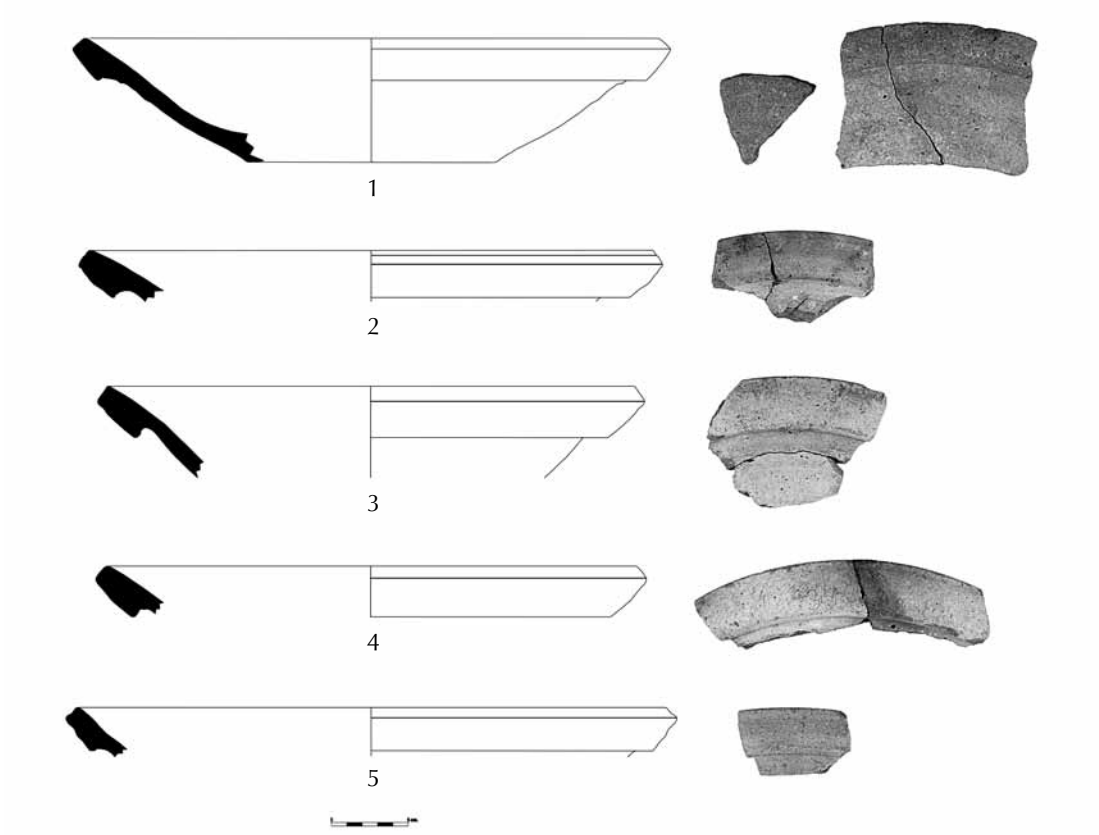
Res. 1a Metinde adı geçen güneydoğu Ege yerleşim, kutsal alan ve batıkları.

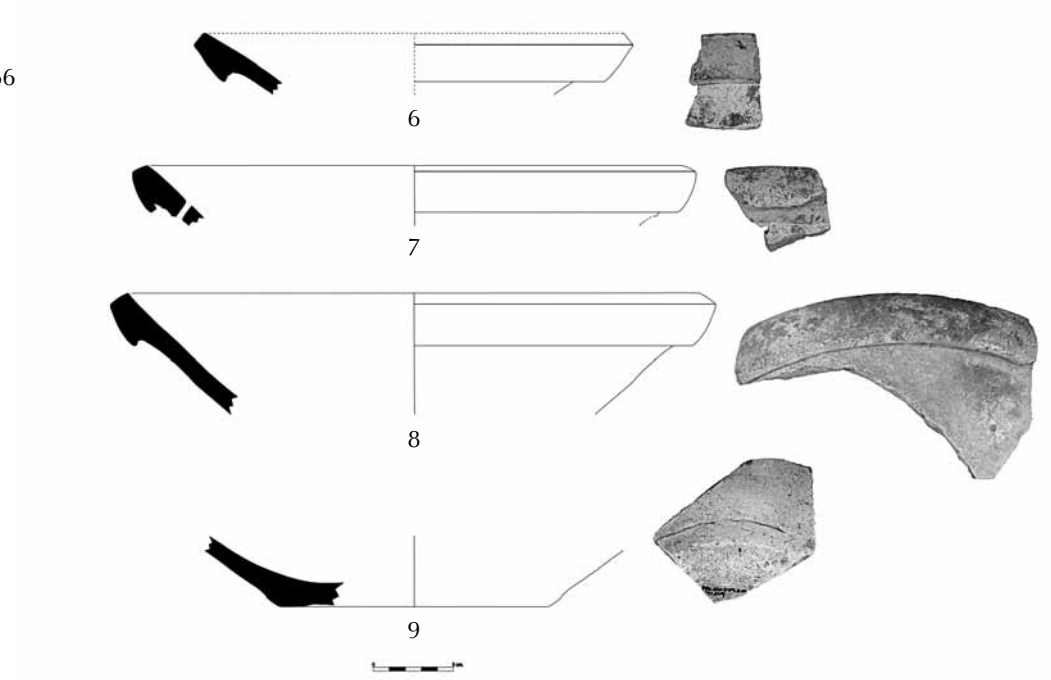
Res. 1b Arkaik Dönem mortarlarının Doğu Akdeniz buluntu yerleri (Zukerman – Ben-Shlomo 2011, fig. 1).

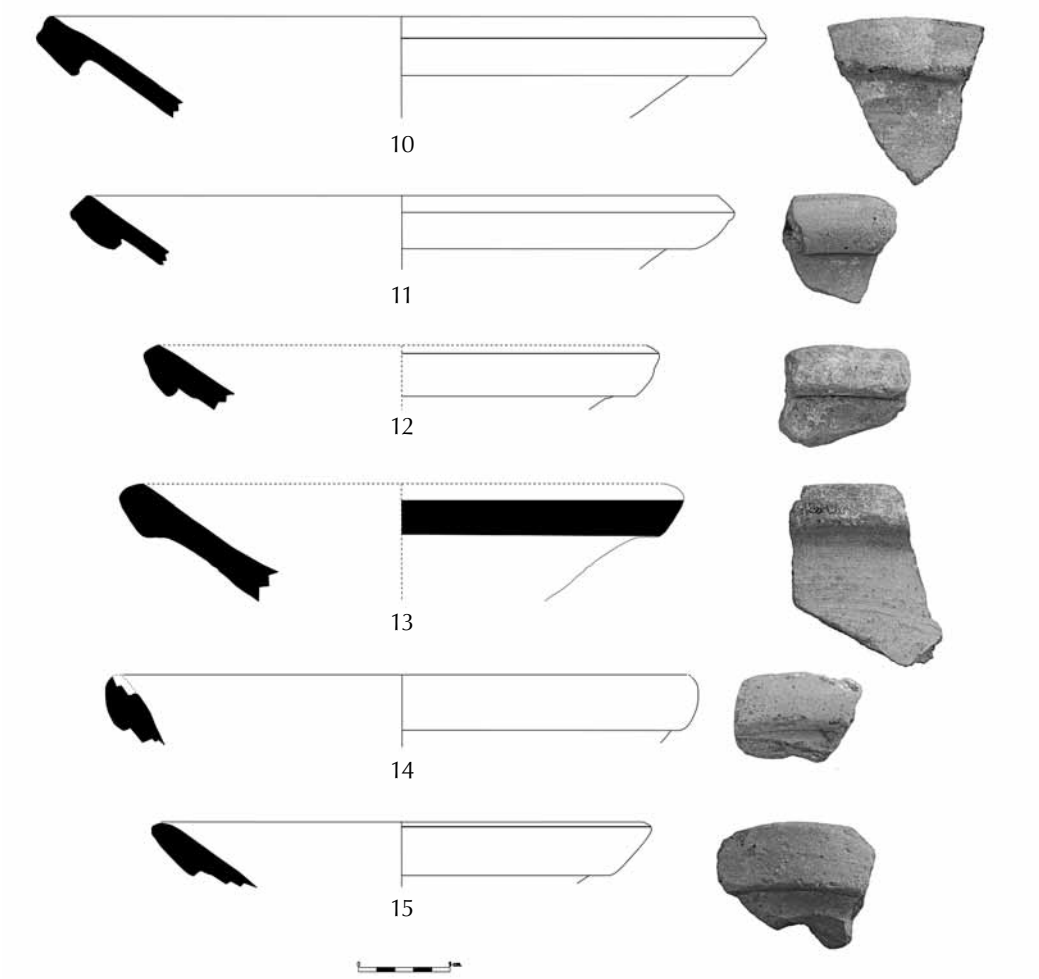
Res. 2
Pedasa, Athena
Kutsal Alanı,
2009 teras sondajı.

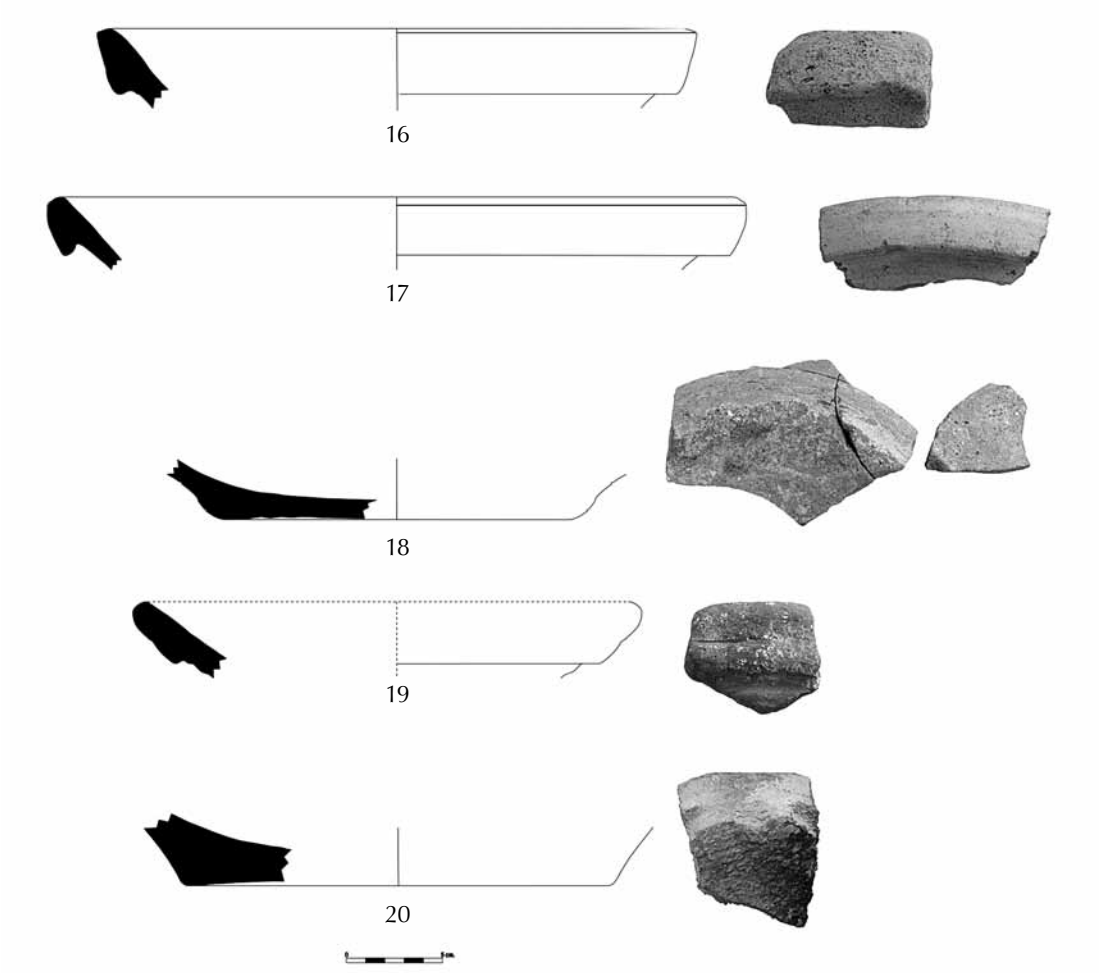
Res. 3 Kıbrıs mortarları. Pedasa.

Res. 4 Kıbrıs mortarları. Pedasa.

Res. 5 Güneydoğu Ege mortarları. Pedasa.

Res. 6 Kıbrıs/Güneydoğu Ege ve diğer mortarlar. Pedasa.